

MUSEO KÄSITYÖLLE!

Suomen käsityön museon historiaa 110-vuoden ajalta (1888-1998)

Seija Heinänen

Suomen käsityön museolla on monivaiheinen ja mielenkiintoinen historia, joka liittyy läheisesti koko käsityöalan kehittämiseen ja aseman parantamiseen sekä tuotteiden myynnin lisäämiseen. Mallikokoelma oli näytteillä ajoittain laajastikin, mutta jatkuvat muutot, tilojen ahtaus ja pitkäaikaiset jaksot, jolloin esineet olivat varastoituna vaikeuttivat museon toimintaa. Ajoittain on yhteys taideteollisuuteen ollut hyvinkin läheinen, vaikka lähtökohtana on ollut koko museon olemassa olon ajan toiminta käsityön ja kotiteollisuuden hyväksi.

Päätös museon perustamisesta

Kotiteollisuuden ja taideteollisuuden tukeminen liittyi "ajan henkeen" 1870-1890-luvulla. Käsityölle, käsityöalalle ja kotiteollisuudelle - mitä sanaa kukakin käytti - oli suosiollinen myös Venäjän keisarillinen perhe.¹ Vaikutteita tuli siis Venäjältä, mutta myös lännestä. Suomeen perustettiin mm. Ruotsin esimerkin mukaan Suomen Käsityön Ystävät vuonna 1879. Kiinnostus kansanomaisiin esineisiin museointi mielessä heräsi samoihin aikoihin. Tarkemmin Suomen museotoiminnan ja taideteollisuuden varhaisvaiheista kirjoittaa Leena Svinhufvud omassa artikkelissaan tässä julkaisussa, joten vain viittaaan C.G. Estlanderiin, joka viritti keskustelua "taiteiden talosta" ja mallikokoelmien merkityksestä 1870-luvulla. Keskustelua jatkettiin seuraavilla vuosikymmenillä kaavailtaessa Suomeen teollisuusmuseota.²

Myös Suomen senaatti oli myötämielinen kotiteollisuudelle ja käsityölle. Taloudellisista ja sosiaalipoliittisista syistä alettiin selvittää kotiteollisuuden tilaa ja tilastoimaan käsityöammattajia niin maaseudulla kuin kaupungeissakin. Valtion virkamiehet lähettivät kyselyjä maanviljelys- ja talousseuroille saadakseen selville mitä koti- ja käsityötuotteita Suomessa valmistettiin.³

Keisarin kruunajaispäivän 8.6.1883 muistoksi säädettiin Keisarillisella julistuksella, että käsityötaidon kohottamiseksi olisi perustettava kouluja, joissa maalaisväestö voisi opetella käsityötaitoja. Tarkoitusta varten myönnettiin 500 000 markkaa. Vuonna 1886 perustettiin rahasto, jonka alkupääomaksi myönnetty määräraha siirtyi. Rahaston varoista sovittiin käytettäväksi 200 000 markkaa kansakoulujen käsityöopetukseen ja 300 000 markkaa "taloudellisen käsityön" edistämiseen. Rahaa ei juurikaan käytetty heti myöntämisen jälkeen, koska Suomen kotiteollisuuden ja opetuksen tilaa ei tunnettu tarpeeksi hyvin. Tilanteen selvittämiseksi senaatti päätti tehdä kyselyn vuonna 1887. Kyselyn, asiantuntijoiden lausuntojen ja mietintöjen perusteella senaatti määräsi vasta

¹.Schwindt 1883, 113.

². Estlander, C.G. 1871.?; Estlander, Helsingfors Dagbladet 1873. " Angående en välbehofling anstalt"; Woirhaye 1984, 12-13.

³. Suomen Teollisuushallituksen tiedonantoja 1888, s 115-116.

14.12.1888 ne toimenpiteet, joita oli tehtävä kotimaisen kotiteollisuustuotannon edistämiseksi.⁴

Selvitystyön kanssa samanaikaisesti virisi keskustelu käsityötuotteiden laadun parantamisesta ja myynnin tehostamisesta. Ehdotettiin perustettavaksi myös museo, jossa olisi pysyvästi esillä kotiteollisuutta. Todennäköisesti ensimmäisen aloitteen käsityöläisille suunnatusta museosta teki arkkitehti Josef Stenbäck (koteollisuustarkastaja Lauri Mäkisen eno), Teollisuusharjoittajain kokouksessa Viipurissa vuonna 1884. Hänen ehdotuksensa esikuvana oli mm. Stuttgartin käsityökoulun yhteydessä toiminut museo.⁵

Museohanketta kannatti ja siitä kirjoitti myös Teollisuushallituksen intendentti Lennart Gripenberg 25.9.1887 tutustuttuaan senaatin edustajana valtakunnalliseen maanviljelysnäyttelyyn Viipurissa. *"Pysyväsien kotiteollisuusnäyttelyn toimeenpaneminen tahi museo kotimaisia käsitöitä varten näyttää minusta olevan niin luonnollinen keino ja niin mutkattomasti perustuvan siihen lausuntoon, joka aikavälisistä näyttelyistä on annettu, että sen hyödyllisyyttä ja tarkoituksenmukaisuutta tuskin voitaneen epäillä. Tällaisen museon toimittamista puolusti myöskin Viipurin maanviljelyskokouksessa... pidetyssä keskustelussa lämpimästi eräs puhuja, Kymölän lehtori E. Mäkinen (Lauri Mäkisen isä, kirjoittajan lisäys). Selvä on, että tällainen käsityönmuseo, paitsi sitä, että se levittäisi tietoa kotimaisista teoksista ja, jos siihen myöskin toimitettaisiin jonkunlainen käsityötuotteiden kauppa, edistäisi menekkiä, myöskin monessa muussa suhteessa olisi hyödyllinen. Sen suurempia hyödyllisyyksiä olisi se, että työntekijä, kotiteollisuudenharjoittaja, täällä paremmin kuin missään muussa paikassa tulisi tilaisuuteen tutustua uusiin, hänen tuotteliasuudelleensa soveliaihin esineihin, uusiin malleihin, että hän täällä voisi saada monta hyödyllistä aatetta. Tämä olisi mahdollista, etenkin jos museoon yhdistettäisiin kokoelma ulkomaisia, soveliaita käsityötuotteita. ... Kun erityiset määrärahat käsityön edistämiseksi nykyään löytyvät valtiorahastossa, ja kysymys on näiden määrärahojen käyttämisestä sopivimmalla tavalla, en ole voinut epäillä käyttä tätä tilaisuutta saadakseni lausua sen mielipiteen, että käsityönmuseon toimeenpaneminen olisi kaikkein tärkeimpiä keinoja, johon tässä tarkoituksessa voitaisiin ryhtyä."⁶*

Joulukuun 14. päivänä 1888 oli kotiteollisuuden kehittämistoimintaa koskeva asia senaatin lopullisessa käsittelyssä. Senaatti antoi läänien talous- ja maanviljelysseuroille määrärahoja mm. opettajien palkkaamista, kotiteollisuuskoulujen laajentamista, kudontatuotteiden myynnin edistämistä, käsityöläisten työvälineiden hankkimista, käsityöläisten opintomatkoja ja käsityömallien hankkimista varten. Lisäksi määrättiin, *"että 3 000 markan suuruinen summa kerrallaan ja 1 500 markkaa vuosittain, vuodesta 1890 lukien määrätään Helsinkiin perustettavan käsityönmuseon⁷ aikaansaamiseksi ja ylläpitämiseksi, jossa museossa tulee löytymään osaksi malleja kelvollisista ja laadukkaista käsityötuotteista kaikilta aloilta ja kaikista osista Suomenmaata; nämä mallit ajetaan saada osaksi talous- ja maanviljelysseurain huolenpidon kautta, ja osaksi*

⁴. Keisarillisen Suomen Senaatin... 1890, s. 23; SKM:n arkisto.

⁵. von Wright -Kekkonen 1939, 71-72.

⁶. Gripenberg, Lennart 1887, s. 112-113.

⁷. Käsityönmuseosta käytettiin ruotsinkielisessä tekstissä nimeä Slöjdmuseum ja Statens Slöjdmuseum, toisinaan myös Statsverkets Slöjdmuseum. Slöjdmuseum käännettiin suomeksi joissakin teksteissä, kuten von Essen 1925, nimellä veistomuseo.

*hankkimalla senlaatuista ulkomaisia käsiteollisuustuotteita, jotka voidaan käyttää kotiteollisuuden kaavoiksi Suomessa; ja tulee tämä käsityö museo sijoitettavaksi Atheneum-rakennukseen, erityisesti osastoksi taideteollisuusyhdistyksen perustamaan taideteollisuusmuseoon."*⁸

Käsityö museon perustamista ja kokoelmien aikaansaamista ajoi innokkaasti myös perustamansa pedagogisen puutyökoulun johtaja ja puutyönopettaja Vera Hjelt⁹ (1857-1947) 1880-luvun lopussa. Hänet on jopa nimetty Käsityö museon perustamisen aloitteentekijäksi. Hjelt osti ensimmäiset esineet Käsityö museota varten, lukumäärältään 619, senaatilta saamallaan määrärahalta Pariisin maailmannäyttelystä¹⁰ vuonna 1889. Kokoelmaan kuuluu mm. papier mache -töitä, luu-, harjansidonta-, korinpunonta-, kirjansidonta-, tuohi-, puu-, nahka- ja metallitöitä. Lisäksi Hjelt osti museon kokoelmiin kangaspuut.¹¹ Taideteollisuusyhdistyksen arkistossa on kirjeluonnos, jossa mainitaan, että senaattori Leo Mechelinin myötävaikutuksella neiti Vera Hjelt keräsi ja järjesti Ateneumissa kokoelman Pariisista hankittuja kotiteollisuustuotteita tarkoituksena luoda perusta kotiteollisuusmuseolle.¹² Mutta tarkoittiko järjestäminen, että esineet olivat näytteillä Ateneumissa vai että ne järjesteltiin varastolaatikoihin?

Museo siis perustettiin ja sitä hallinnoi Suomen Taideteollisuusyhdistys. Yhdistyksen säännöissä vuodelta 1892 mainitaan, että sen päämääränä on taideteollisuuden ja kotimaisen käsiteollisuuden edistäminen ja maun kehittäminen. Lisäksi yhdistyksen hoidossa ja valvottavana on kokoelma kotiteollisuustuotteita sekä käsityöläisten työkaluja ja koneita.¹³ Teollisuushallitus pyysi Suomen Taideteollisuusyhdistyksen puheenjohtajan J. af Lindforsin sekä J. Ahrenbergin ja E. Nordströmin tekemään ehdotuksen kokoelmien ostamiseksi Käsityö museoon ja toivoi, että yhdistyksestä löytyisi asiasta kiinnostunut henkilö toimimaan yhdyshenkilönä teollisuushallitukseen päin.¹⁴ Senaatti myönsi vuosina 1892 ja 1893 yhteensä 3000 markkaa yhdistykselle

⁸. Mechelin, L. 1888. Joulukuun 14 päivänä 1888 Teollisuushallitukselle, s 7-8; Keisarikunnan Suomen Senaatin... 1890, s. 27; Suomen taideteollisuusyhdistyksen arkisto, Kansio K.; Förening för konstfliten i Finland redogörelse för år 1891, 1892, s. 10-11; Kansallisarkisto. Mikrofilmirulla 518. Senaatti. Talousosaston pöytäkirjat 1888 VI. 14.12.1888.

⁹13. Vera Hjelt järjesti kuuden viikon veistokurssin Jyväskylässä 1888. Kurssille osallistui myös senaattori Leo Mechelinin tytär Cely Mechelin, josta tuli Hjeltin hyvä ystävä. Hjeltillä oli näin mahdollisuus keskustella henkilökohtaisesti senaattorin kanssa ajatuksistaan kotiteollisuuden kehittämiseksi. Hjelt-Cajanus 1946, 128.

¹⁰. Vera Hjelt matkusti Pariisiin viedäkseen maailmannäyttelyyn suunnittelemansa ja patentoimansa koottavan höyläpenkin. Samalla matkalla hän tutustui Saksan Belgian ja Tanskan kotiteollisuuteen. Ivars 1955, 46.

¹¹. Konstlifföreningen i Finland... ,1894, 4; Till Finlands Allmänna Slöjdförening.

¹². Suomen taideteollisuusyhdistyksen arkisto. Kansio E. Kirjeluonnos Jac. Ahrenberg Keisarilliselle Senaatille.

¹³. Suomen Taideteollisuusyhdistyksen Säännöt...1912, s.1; Suomen taideteollisuusyhdistyksen arkisto, Kansio D.

¹⁴. Förening för konstfliten... 1892, s. 11.

Käsityömuuseon järjestämistä varten Ateneumin tiloihin.¹⁵

Teollisuushallituksen tiedonantojen mukaan senaatin Käsityömuuseolle myöntämä vuosittainen avustus väheni 1 500 markasta 500 markkaan vuosiksi 1894-1897. Vuosiavustus väheni ilmeisesti siksi, ettei Taideteollisuusyhdistyksestä ja Taideteollisuusmuuseosta löytynyt kotiteollisuudesta ja käsityöstä kiinnostunutta henkilöä, joka olisi asiantuntevasti kartuttanut Käsityömuuseon kokoelmia. Kokoelmia ei myöskään todennäköisesti asetettu esille Ateneumiin, kuten perustamispäätöksessä ehdotettiin.

Ulkomainen kokoelma karttuu

Kokoelmaan hankittiin myös työvälineitä. Ammattientarkastaja, insinööri O. Bonsdorff osti 3 996 markalla koneita ja laitteita, kuten rautasorvin, lehtisahakoneen, vannesahan ja jyrskoneen sekä puu- ja metellityökaluja Chicagon maailman-näyttelystä vuonna 1893 newyorkilaisen Axel Hornbergin¹⁶ välityksellä. Pariisista ja Chicagosta ostetut esineet olivat esillä Helsingin lisäksi ainakin Vaasan maatalousnäyttelyssä 1890-luvulla.¹⁷ Varsinaisesta museotoiminnasta ei kuitenkaan voida Käsityömuuseon osalta puhua, vaikka kokoelmiin kuuluvia työvälineitä olikin silloin tällöin esillä näyttelyissä.

Tukholman näyttelystä vuonna 1894 kokoelmiin ostettiin tukholmalaisen Carl Johansonin empire kalusto, johon kuului kulmasohva, kirjoituspöytä sekä divaanipöytä ja -tuoli. Lisäksi kokoelmaa kartutettiin berliiniläisen Christoph Heims & Sohn -yrityksen viidellä tuolilla sekä tammesta tehdyllä tuolilla. Lisäksi ostettiin maljakoita. Samana vuonna hankittiin New Yorkista rottinkihuonekaluja jälleen Axel Hornbergin välityksellä. Vuonna 1896 ostettiin nahkatyö Nizni-Novgorodin näyttelystä Venäjältä.¹⁸ Edellä mainituista esineistä ja työvälineistä Suomen käsityön muuseon kokoelmissa on nykyaikaan asti säilynyt vain Hjeltin Pariisista ostamia esineitä n. 400.

Pariisin maailmannäyttelystä vuonna 1900 tehtiin hankintoja Taideteollisuusmuuseon ja Käsityömuuseon kokoelmiin 4 000 markalla. Ostetut esineet on lueteltu taideteollisuusyhdistyksen toimintakertomuksessa kyseiseltä vuodelta, mutta mitkä niistä ostettiin Käsityömuuseoon - siitä ei ole löytynyt tietoa.¹⁹

Museon kokoelmaa kartutettiin ennen vuotta 1906 pääasiassa virkamiesten ulkomaan matkoiltaan ostamilla esineillä. Ensimmäinen merkittävä kokoelma kotimaista kotiteollisuutta hankittiin maineikkaasta Kuopion kotiteollisuusnäyttelystä vuonna 1906.²⁰

¹⁵. Suomen Taideteollisuusyhdistyksen arkisto. Kansiot D ja J.

¹⁶. Joissakin teksteissä sukunimi on Hornborg.

¹⁷. Konstflitsföreningen i Finland...1893, 1984, s. 4; von Essen 1925, 60; Kansallisarkisto, Mikrokortti VA Y 4615. Taideteollisuusyhdistyksen johtokunnan pöytäkirjat 1893-1898.

¹⁸. Suomen taideteollisuusyhdistyksen arkisto, Kansio D; Konstflitsföreningen i Finland... 1899, s. 10.

¹⁹. von Essen 1925, s. 68; Konstflitsföreningen... 1901, kts sivu?

²⁰. Suomen taideteollisuusyhdistyksen arkisto. Kansio E.

Kokoelmaan hankitut esineet olivat pääasiassa näyttelyyn liityvissä kilpailussa palkittuja tuotteita, kuten säkkijärveläisten Antti ja Aleks Suurosen kimpiastiat, ilmajokelaisen M. Malmbergin tekemä kaappikello ja Wetterhoffin työkoulussa kudottu matto. Lisäksi ostettiin Getasta Ahvenanmaalta kotoisin olleen J.A.Nordströmin valmistama purjeveeneen pienoismalli.

Suomen taideteollisuusyhdistyksen kertomuksista käy ilmi, että Käsityö-museolla eli Käsityö-museolla - museosta käytettiin molempia nimiä - oli oma tili eli Käsityö-museon ja Taideteollisuusmuseon rahat pidettiin erillään. Vuonna 1908, jolloin Käsityö-museo siirtyi kotiteollisuustoimiston hallintaan tilillä oli rahaa 2 741, 57 mk²¹ eli huomattavasti enemmän kuin vuosittainen avustus. Kaikkea rahaa ei ilmeisesti käytetty vuosittain, vaan siirrettiin seuraavalle vuodelle kuten esim. vuonna 1895.²²

Taideteollisuusyhdistyksen hoidossa ollut Käsityö-museon kokoelma ei noin 20 vuoden aikana muodostunut sellaiseksi julkiseksi mallikokoelmaksi kuin museota perustettaessa siitä kaavailtiin. Esineitä hankittiin kokoelmaan sattumanvaraisesti ilman yhtenäistä linjaa. Varsinkin monimutkaisten koneiden ja laitteiden hankintaa kritisoitiin, sillä koneista ei ollut hyötyä kun kukaan ei osannut neuvoa niiden käyttöä²³. Mutta yksi päämäärästä saavutettiin: ulkomainen kokoelma syntyi. Nykyaikaan asti esineistä on säilynyt vain osa, joten on mahdotonta sanoa täyttivätkö ostetut esineet tehtävänsä mallikokoelmana. Ei myöskään tiedetä käyttivätkö käsityöläiset esineitä malleina tai ideanlähteinä omassa tuotannossaan. Oliko Käsityö-museon kokoelmiin kuuluvia esineitä esillä Taideteollisuusmuseossa vuosina 1890-1908? Kuinka aktiivisesti Suomen Taideteollisuusyhdistys ja Taideteollisuusmuseo vaikuttivat Käsityö-museon kokoelmien hankintaan vai oliko kokoelmien ja Käsityö-museon ylläpitäminen enemmän riippakivi? Museon varhaishistoriasta jää vielä monia kysymyksiä vaille vastausta.

Toiminnan linjausta

Kotiteollisuuskomitea käsitteli vuosina 1906-1908 yksityiskohtaisesti Valtion kotiteollisuusmuseon - jota nimitystä museosta nyt käytettiin - tehtäviä ja merkitystä. Museo tuli jakaa historiallis-kansatieteelliseen osastoon ja mallikokoelmaan, johon kuuluisi nykyaikaisia ja "parhaimpia" koti- ja ulkomaisia kotiteollisuustuotteita. Historiallis-kansatieteelliseen kokoelmaan hankittaisiin näytteitä kotimaisesta kotiteollisuudesta eri aikakausilta. Tarkoituksena oli saada tallennettua katoamassa olevia käsityöaloja. Esineet ehdotettiin asetettavan esille typologisiin sarjoihin ja niihin tuli liittää selittävät tekstit. Lisäksi näytteillä tuli olla työvälineitä, joilla esineet on tehty sekä raaka-aineita, valokuvia ja piirroksia. Mallikokoelman esineissä tuli lisäksi olla tiedot tuotteiden valmistajista ja heidän ositteensa, jotta voitaisiin edistää kotiteollisuustuotteiden markkinointia.²⁴

²¹. Kansallisarkisto. Taideteollisuusyhdistyksen johtokunta. Pöytäkirjat 1893-1898; Suomen Teollisuushallituksen ... 1895, s. 195-196; Suomen taideteollisuusyhdistys... 1908, s. 16-18.

²². Suomen taideteollisuusyhdistyksen arkisto. Kansio J.

²³. Kotiteollisuuskomitean mietintö 1908, 208.

²⁴. Kotiteollisuuskomitean mietintö 1908, 206-208.

Mallikokoelmaa oli tarkoitus kartuttaa ostoilla koti- ja ulkomaisista näyttelyistä. Ulkomaisten esineiden ostajiksi ehdotettiin stipendiaatteja, jotka kävivät ulkomailla valtion varoin tutustumassa kotiteollisuusoloihin ja alan näyttelyihin sekä myymälöihin. Lisäksi ehdotettiin, että vanhimpia museon esineitä ja malleja myytäisiin silloin tällöin kuten tehtiin Pietarin Keskuskotiteollisuusmuseossakin, jotta saataisiin rahaa ja tilaa uusille esineille. Pietarin museon esimerkin mukaisesti ja lehtori Jonatan Reuterin selvitysten tukemana ehdotettiin, että kotiteollisuusmuseon tuli järjestää myös kiertonäyttelyitä maakuntiin. Museon yhteyteen perustettiin myös kirjasto.²⁵

"Museon tuli olla avoinna niin usein ja niin pientä pääsymaksua vastaan kuin mahdollista, muutamina päivinä ilmankin pääsymaksua... Yhden päivän viikossa se voisi olla suljettuna,...niin että ne henkilöt, jotka museossa opiskelevat, saavat työskennellä häiritsemättä." Kokoelmia tuli pitää avoinna myös illalla, jotta käsityöläiset ja työmiehet voivat tutustua kokoelmiin muulloinkin kuin pyhäpäivinä.²⁶

Lisäksi komitea ehdotti, että Valtion kotiteollisuusmuseo siirretään Suomen Taideteollisuusyhdistyksen hallinnasta kotiteollisuustoimiston yhteyteen. Kotiteollisuus-tarkastajat kartuttaisivat ja hoitaisivat museon kokoelmia. Näin tapahtuikin ja kotiteollisuustarkastaja Lauri Mäkisestä tuli museonjohtaja oman toimensa ohella. Komitea ehdotti myös, että sekä kotiteollisuusmuseolle että kotiteollisuustoimistolle varattaisiin tilat niihin aikoihin suunnitteilla olleesta Ateneumin laajennusosasta, mutta koko hanke raukesi ja museo jäi useiksi vuosiksi kodittomaksi. Varsinkaan kotiteollisuustoimistolle Ateneumista ei katsottu voitavan luovuttaa tiloja. Jotta kotiteollisuustoimiston toiminta saatiin käynnistettyä, vuokrasi Lauri Mäkinen itselleen toimistohuoneen Kapteeninkatu 1:stä eli samasta talosta, jossa hänen kotinsa sijaitsi.²⁷

Museo haluttiin sijoittaa kotiteollisuustoimiston yhteyteen, sillä museon mallikokoelman avulla tarkastajat saattoivat esitellä suomalaisen kotiteollisuuden saavutuksia²⁸ sekä niitä hyviä ulkomaisia tuotteita ja työvälineitä, joista käsityöläisten heidän mielestään kannatti ottaa mallia. Museolla on siis toimintansa alkuajajoista lähtien ollut valistuksellisen tehtävän lisäksi myös käsityöopetukseen ja tuotteiden markkinointiin liittyvä tehtävä.

Valtion kotiteollisuusmuseon esikuvina olivat ulkomaiset museot, kuten Wienin Gewerbemuseumin kotiteollisuusosasto, joka perustettiin vuonna 1879 ja Pietarin Keskuskotiteollisuusmuseo. Venäjällä oli useita kotiteollisuusmuseoita, joiden keskinäisen vuorovaikutuksen parantamiseksi perustettiin vuonna 1889 Keskuskotiteollisuusmuseo.²⁹

²⁵. Kotiteollisuuskomitean mietintö 1908, 208.

²⁶. Kotiteollisuuskomitean mietintö 1908, 209-210.

²⁷. Kotiteollisuuskomitean mietintö 1908, 209 ja 250; Kotiteollisuusolot Suomessa työvuotena 1908-09, 1910, 5.

²⁸. Kotiteollisuuskomitean mietintö 1908, 209 ja 250.

²⁹. Kotiteollisuuskomitean mietintö 1908, 204-206.

Kotiteollisuustoimiston yhteyteen

Kun Lauri Mäkinen sai vuonna 1908 Valtion kotiteollisuusmuseon hoidettavakseen kuului kokoelmaan yhteensä 1 072 esinettä, 16 konetta ja 119 työkalua. Mäkisen mukaan kahdenkymmenen ensimmäisen vuoden aikana esineet oli ostettu satunnaisesti sieltä täältä ilman johdonmukaista suunnitelmaa. Hänen mielestään reilusta tuhannesta esineestä ja laitteesta vain n. 50 oli sellaisia, jotka hän halusi esille näyttelyyn. *"Loput eivät olleet taiteellisessa enemmän kuin teknisessä suhteessa sellaisia, että olisivat omiaan jalostavasti vaikuttamaan nousevaan kotiteollisuuteemme."*³⁰

Vuosina 1909-1913 Mäkinen sai senaatilta vuosittain avustuksen (1000 mk) esineiden ja ammattikirjallisuuden ostoa varten. Vuoden 1909 loppuun mennessä hän oli hankkinut kokoelmaan 80 esinettä ja 100 kirjaa. Suurin osa esineistä oli laatikoihin pakattuina, koska kotiteollisuustoimistossa ei ollut tarpeeksi tilaa pitää kaikkia esineitä esillä.³¹

Kun Taideteollisuusmuseo muutti syksyllä 1911 Hakasalmen huvilaan ehdotti Lauri Mäkinen Taideteollisuusyhdistykselle, että se vuokraisi huvilasta 1-2 huonetta Valtion kotiteollisuusmuseota varten³². Tämäkin hanke kuitenkin raukesi kotiteollisuusmuseon osalta. Hakasalmen huvilaan Helsingin kaupungin museon kanssa samaan rakennukseen muutti vain Taideteollisuusmuseo. Kotiteollisuusmuseo oli edelleen koditon. Muutamat esineet olivat esillä kotiteollisuustoimistossa, mutta suurin osa odotti laatikoissa näytteille pääsyä. Intomielisenä kotiteollisuusmiehenä Lauri Mäkinen kuitenkin kartutti kokoelmia koko ajan sekä senaatin myöntämällä rahoilla että omilla varoillaan³³ ja uskoi, että mallikokoelma pääsisi arvoisellaan tavalla näyttelyyn esille.

Kun Lauri Mäkinen matkusti vuonna 1912 puoleksitoista kuukaudeksi Etelä- ja Keski-Venäjälle tutkimaan alueiden kotiteollisuusoloja sai hän senaatilta 3 000 markan ylimääräisen määrärahan venäläisten kotiteollisuustuotteiden ostamiseksi kotiteollisuusmuseon kokoelmiin. Matka suuntautui Pietarin, Moskovan, Pultavan ja Nizni-Novgorodin ja niiden lähialueiden kautta Krimin niemimaalle. Mäkisen matkan tuloksena kokoelma karttui 700-800 esineellä. Venäläinen kokoelma sisältää mm. talousastioita, tuohi- ja kirjontatöitä, tekstiilejä, vaatteita, painokankaita, pitsejä, koruja, keramiikkaa, leluja ja miniatyyreja.³⁴ Kokoelma on valittu asiantuntevasti. Esineet on ostettu kuvaamaan sen hetkistä, hyvälaatuista venäläistä kotiteollisuutta ja olemaan myös esimerkkinä suomalaiselle tuotannolle. Mäkinen kirjoitti matkan tuloksista kirjan "Kotiteollisuusoloista Venäjällä", joka ilmestyi vuonna 1914.

³⁰. Suomen teollisuushallituksen tiedonantoja 1915, 82-83; Suomen taideteollisuusyhdistyksen arkisto. Kansio E:Arkisto 1900-1909; Kotiteollisuuskomitean mietintö 1908, s. 206.

³¹. Suomen Teollisuushallituksen tiedonantoja...1910, 149; Kotiteollisuusolot Suomessa...1908-09, 1910, 85; Kotiteollisuusolot Suomessa...1910.11,1912, 46.

³². Suomen Teollisuushallituksen tiedonantoja 1915, 82-83; Suomen Taideteollisuusyhdistyksen arkisto. Kirje nro 287 Lauri Mäkinen taideteollisuusyhdistykselle 1.11.1911; Kotiteollisuuskomitean mietintö 1908:20, 209 ja 250.

³³. SKM:n arkisto. Pentti Kuoppamäen haastattelu vuonna 1970.

³⁴. Suomen Teollisuushallituksen tiedonantoja 1915, s. 82; Heinänen 1983, 1-13.

Kotimaassa ei kotiteollisuusmuseon esineille ollut näyttelytiloja, mutta Mäkinen lähetti niitä näyttelyihin ulkomaille. Museon mallikokoelma oli siis tavallaan suomalaisen käsityön edustuskokoelma. Berliinin kansainvälisessä matkailunäyttelyssä vuonna 1911 oli mukana valkjärveläisten ajokalujen pienoismalleja: trillat, kiesit ja reki. Komeat n. 1/4-kokoon tehdyt pienoismallit ovat säilyneet kokoelmissa nykypäivään asti. Ne olivat varmaan aikanaan oiva mainos ajokalujenvalmistustaidosta. Museon kokoelmia oli esillä myös Pietarin kotiteollisuusnäyttelyssä vuonna 1913. Näytteillä oli ainakin tekstiilejä: shaali, sohvatyyny ja lapasia.³⁵

Omat tilat

Yhtenä vuosien 1913-1914 tärkeimmistä kotiteollisuusalan tapahtumista pidettiin kauan kaivatun oman huoneiston saamista Valtion kotiteollisuusmuseolle, sillä Taideteollisuusmuseon yhteydessä vuonna 1890 toimintansa aloittanut Käsityömuuseon kokoelma *"jäi tilanpuutteen vuoksi panematta näytteille toivottavan näkyisästi"*.³⁶

Kotiteollisuusmuseon kokoelmat olivat vaarassa tuhoutua kun ne oli varastoitu Ateneum-rakennuksen kosteisiin ja kylmiin ullakkotiloihin. Lauri Mäkinen anoi senaatilta rahaa elokuussa 1913 vuokratakseen museolle tilat osoitteesta Erottaja 2. Huoneisto oli ollut aiemmin taiteilija Akseli Gallén-Kallelan ateljee. Rahat saatiin ja museolle myönnettiin vuoden 1916 loppuun saakka vuotuinen 3 300 markan avustus. Määrärahasta meni kuitenkin suurinosa eli 3 000 mk vuokraan, lämpöön, valoon, siivoamiseen ja vartiointiin. Itse asiassa museon määrärahalta maksettiin myös kotiteollisuustoimiston kiinteistökulut, sillä se toimi samoissa tiloissa. Kokoelmien hankintaan jäi ainoastaan 300 markkaa vuodessa, mikä ei Mäkisen mukaan riittänyt kokoelmien täydentämiseen. Koska kotiteollisuusmuseon käyttövarat olivat näin pienet, keskittyi Mäkinen hankkimaan vain pohjoismaista kotiteollisuutta.³⁷

Tiloihin kuului lasikattoinen iso sali, pari pylväshallia sekä kolme huonetta. Mäkisen näyttelysuunnitelman mukaan Venäjän kotiteollisuus sai oman huoneen samoin Ruotsin, Norjan ja Tanskan kotiteollisuus. Huoneista suurin varattiin kotimaisille esineille. Näyttelytilojen yhteydessä oli myös varasto. Venäjäläisiä esineitä oli esillä 591, suomalaisia 233 ja pylväshallissa suomalais-ugrilaista kansantaidetta 39 esineen verran. Toisessa pylväshallissa oli skandinaavista kansantaidetta. Yksi huoneista oli kirjastona, jossa oli mahdollisuus lukea ja piirtää. Huone oli samalla kotiteollisuustoimiston johtajan ja museon ainoan sivutoimimisen työntekijän Lauri Mäkisen työhuone. Vuoteen 1913 mennessä museon kirjastoon kuului jo 628 nidettä koti- ja ulkomaista kotiteollisuusalan kirjallisuutta.³⁸

Mäkinen jaoitteli näyttelyssä kansantaiteen ja kotiteollisuuden eri osastoille siksi, että

³⁵. SKM:n arkisto, esineluettelo vuodelta 1926.

³⁶. Suomen teollisuushallituksen tiedonantoja. 1915, s. 11; von Essen 1925, s. 98.

³⁷. Suomen teollisuushallituksen tiedonantoja 1915, 11; von Essen 1925, 98.

³⁸. Suomen Teollisuushallituksen tiedonantoja 1915, 82-83; Käsityömuuseo 4/1914, numeroimaton sivu.

häneestä "varsinainen kansantaide on se pohja, jolta tällaisen pienen museon on alkunsa saatava, se on kuin tulenkipinä, josta oikea kotiteollisuus on syntynyt ja se aurinko, joka estää kansan käsityöläisyyden kuihtumasta kehittyneimänkään industrialismin (teollisuuskärjistyksen) varjossa."³⁹

Näyttelyn toteuttamiseen saatiin senaatilta 2 500 mk. Suurin menoerä oli helsinkiläisellä puuseppä M. Kyllösellä teetetty kirjaston kalusto. Osa siitä on säilynyt museon kokoelmassa nykypäivään asti. Säilynyt on myös osa Pietarin kotiteollisuusnäyttelyyn vuonna 1913 tehdyistä lasikantisista laatikoista, jotka olivat näyttelyrakenteina myös huhtikuussa 1914 avatussa Valtion kotiteollisuusmuseossa. Mäkinen rakensi näyttelyä viisi kuukautta muiden töidensä ohessa avustajinaan käsityönopeettaja Jalmari Tyynelä ja koristetaiteilijat Elsa Elenius-Kyander ja Edvard Elenius.⁴⁰

Valtion kotiteollisuusmuseo oli "avoinna keskiviikkoisin ja lauantaisin klo 1-3. Varojen puutteen vuoksi ei toistaiseksi kuitenkaan voi lämmitellä muuta kuin kirjastohuonetta." Mäkisen mukaan ahkerimpia vierailijoita olivat taideteollisuuskoulun opiskelijat ja koristetaiteilijat sekä kansa- ja oppikoululuokat. Museon tiloja käytettiin myös kokoustiloina.⁴¹ Mutta kävikö museossa käsityöläisiä tutustumassa mallikokoelmaan? Heitä vartenhan museo perustettiin. Vai unohtiko Mäkinen yksinkertaisesti mainita niin itsestään selvän asian. Kävijämäärästä ei ole löytynyt tietoja.

Vuoden 1917 jälkeen, jolloin Lauri Mäkinen valittiin ylitarkastajaksi ja valtiopäivämieheksi jäi museon hoito pääasiassa Anna Henrikssonin (tarkastajana 1917-1941) ja Frans Jokelan (tarkastajana 1917-1937) tehtäväksi. Osa näyttelyhuoneista sekä varastohuone jouduttiin ottamaan työhuoneiksi, kun toimiston henkilökunta lisääntyi.⁴² Lisääntyneiden tehtävien vuoksi kokoelmien hankinta jäi satunnaiseksi, olihan museon hoitaminen vain sivutoimi, kun ajatellaan koko kotiteollisuustoimiston tehtäviä. Esineitä ostettiin pääasiassa kilpailuista ja näyttelyistä, mutta niitä saatiin myös lahjoituksina. Kokoelmia täydennettiin myös kotiteollisuustoimiston järjestämien kurssien materiaalilla. Vuonna 1919 kokoelmiin ostettiin Elsa Kyander-Heleniuksen valmistama lankanappikokoelma, jota käytettiin esimerkkinä Kiikan ja Keikyän nappikursseilla. Seuraavana vuonna hankittiin Lappeenrannan lastukursseilta koreja. Kiertokirjeiden ja Lauri Kuoppamäen toimittaman Käsityöläisyys-lehden välityksellä yritettiin museon kokoelmiin saada lahjoituksia. Vetoamukset kannattivat, sillä esimerkiksi Suomen Yleinen Käsityöläisyysyhdistys lahjoitti museolle mallikutomonsa kangasnäytteitä vuosina 1916-1920. Lahjoituksina saatiin myös kansan- ja kansallispukujen kangasnäytteitä ja tehtailta raaka-ainenäytteitä sekä yrityksiltä kutomakoneita.⁴³ Lauri Kuoppamäki (vuoteen 1920 Mäkinen) toi museon ulkomaiseen kokoelmaan vuoden 1923 Meksikon matkaltaan 36 keramiikkaesineitä.

Suomi itsenäistyi joulukuussa 1917 ja hallinnossa tapahtui muutoksi seuraavana vuonna. Valtion kotiteollisuustoimisto ja samalla myös Valtion kotiteollisuusmuseo

³⁹. Suomen teollisuushallituksen tiedonantoja 1915, 82.

⁴⁰. Suomen teollisuushallituksen tiedonantoja 1915, s.83.

⁴¹. Suomen teollisuushallituksen tiedonantoja 1915, 83; Käsityöläisyys, Henriksson 1913.

⁴². Käsityöläisyys 1927, 18-19.

⁴³. SKM:n arkisto, esineluettelot.

siirtyivät kauppa- ja teollisuushallituksen alaisuuteen.

Jatkuvat muutot

Määrärahojen vähenemisen vuoksi kotiteollisuustoimisto ja -museo joutuivat muuttamaan Erottajalta pienempään huoneistoon vuonna 1922. Uusi osoite oli Fredrikinkatu 14. Nyt käytössä oli vain kaksi huonetta ja suurin osa museon näyttelyssä olleista esineistä pakattiin laatikoihin ja varastoitettiin rakennuksen ullakolle. Vain toimistohuoneissa oli näytteillä kotiteollisuutta. Osa pakatuista esineistä jäi laatikoihinsa vuosikymmeniksi.⁴⁴

Koska ylitarkastaja Lauri Kuoppamäki oli Suomen Messujen puuhamies, muutti Valtion kotiteollisuusmuseo samoin kuin kotiteollisuus-toimistokin messuorganisaation kanssa samaan rakennukseen (Ratakatu 1) vuonna 1924. Kuoppamäen unelmana oli luoda organisoimansa Suomen Messujen yhteyteen kokonaisuus, johon kuuluisi messutoiminnan lisäksi Valtion kotiteollisuusmuseo, Taideteollisuusmuseo ja pysyvä teollisuusnäyttely eli teollisuusmuseo. Viimeksi mainitusta hankkeesta oli keskusteltu jo 1880-luvulta lähtien teollisuudenharjoittajien kokouksissa.⁴⁵ Haave ei toteutunut ja Ratakadulle muutti museoista vain kotiteollisuusmuseo. Nyt museolla oli tilaa peräti kuusi huonetta, mutta vieläkin kaikki reilu kolmetuhatta esinettä eivät sopineet esille vaan osa oli jätettävä laatikoihin.⁴⁶ Ideana oli markkinoida suomalaista kotiteollisuutta kotimaisen teollisuuden rinnalla. Jos vertaa tilannetta nykymuseoihin, on perusnäyttelyissä esillä kokoelmista vain muutama prosentti, jos sitäkään. Siksi Kuoppamäen toive, että koko museon esinekokoelma olisi esillä, saattaa tuntua nykyajan museonäkökulmasta epärealistiselta. Mutta kannattaa muistaa, että museon kokoelmien päätehtävä oli markkinoida käsityötaitoa ja tuotteiden tekijöitä, olla mallikokoelma.

Kun kotiteollisuustoimisto siirtyi vuoden 1926 alussa kauppa- ja teollisuushallituksesta maataloushallitukseen päättyi sen samoin kuin kotiteollisuusmuseonkin yhteiselo messuorganisaation kanssa. Museon kokoelmat pakattiin jälleen laatikoihin ja siirrettiin varastoon, nyt Mariankatu 23:een ja maataloushallituksen ullakolle. Vain tarkastajien työhuoneisiin sijoitettiin joitakin esineitä esimerkiksi kotimaisesta kotiteollisuustuotannosta.⁴⁷

Useat muutot vaikeuttivat museon toimintaa ja esinekokoelmien säilymistä yhtenä kokonaisuutena. Esineitä todennäköisesti hävisi ja rikkoutui kun kokoelmia pakattiin, siirrettiin ja järjesteltiin jatkuvasti uudelleen. Tilojen ahtaus ja henkilökunnan puute oli jatkuva ongelma ja este museotoiminnan kehittämiseksi.

⁴⁴. Käsiteollisuus 1927, 18-19; Kotiteollisuus 1/1938, 7; Kotiteollisuus 9-10/1953; SKM: arkisto, Hulda Kontturin haastattelu.

⁴⁵. Kaupan ja teollisuuden yhteistalo. Kotimainen Työ 1923/2, 236-238, 243.

⁴⁶. Kaupan ja teollisuuden talo.KT 1924/10, s.632-633; Kotiteollisuus 9-10/1953.

⁴⁷. Ihalainen 1970, 10.

Takaisin taideteollisuusyhdistyksen yhteyteen

Taideteollisuusmuseon intendentti Arttu Brummer ja Lauri Kuoppamäki suunnittelivat museoiden yhdistämistä, mutta Anna Henriksson vastusti hanketta. Hän halusi pitää kotiteollisuusmuseon kokoelmat varastoituna ja yhtenä kokonaisuutena. Henriksson ei halunnut, että esineet sekoittuisivat muiden museoiden kokoelmiin.⁴⁸

Helmikuussa 1927 Suomen taideteollisuusyhdistyksen hallintoneuvoston jäsenenä Kuoppamäki kuitenkin ehdotti, että yhdistys anoksi maataloushallitukselta lupaa jättää Valtion kotiteollisuusmuseon kokoelmat, *"jotka pidemmän aikaa ovat olleet varastoituna toistaiseksi, taideteollisuusyhdistyksen hoitoon sen omien kokoelmien yhteyteen"*. Maataloushallitus myönsi luvan. Yhdistyksen hallintoneuvosto katsoi kuitenkin tarpeelliseksi huomauttaa Taideteollisuusmuseon intendentti Arttu Brummerille, *"että kokoelmia uudestaan järjestettäessä kotiteollisuuskokoelmat selvästi ovat pidettävät erillään taideteollisista pääryhmistä"*.⁴⁹

Valtion kotiteollisuusmuseo siirtyi näin uudelleen Suomen taideteollisuusyhdistyksen ja Taideteollisuusmuseon yhteyteen, kuten se oli toiminut vuosina 1890-1908. Taideteollisuusmuseo muutti Hakasalmen huvilasta Bulevardille Niemeläisen taloon, jonka viidennestä kerroksesta oli museota varten vuokrattu 11 huonetta. Sinne siirtyivät myös Valtion kotiteollisuusmuseon kokoelmat. Museo avattiin juhlallisesti 7.10.1928 presidentti L.K. Relanderin ollessa läsnä avajaisissa. Kuoppamäen mukaan kuitenkin vain pieni osa kotiteollisuusmuseon kokoelmista oli esillä Taideteollisuusmuseossa, jossa myös joka vuosi pidettiin vähintään pari kotiteollisuusnäyttelyä.⁵⁰

Kotiteollisuusvaltuuskunta lähetti kskaupan johtaja Alma Koskisen aloitteesta joulukuussa 1930 kiertokirjeen jäsenjärjestöilleen, *"jossa heitä kehoitettiin toimimaan myöskin paikallisten museoiden tukemiseksi tahi jos sellaisia ei ole, ottamaan talteen vanhaa arvokasta kotiteollisuutta joko Kansallismuseoon lähetettäväksi tahi omiin kokoelmiinsa"*.⁵¹ Vetoamus esitettiin ilmeisesti siksi, ettei kotiteollisuusmuseon kokoelmia enää kartutettu aktiivisesti ja sen toiminta oli ahdistettu Taideteollisuusmuseon kylkeen. Toisaalta kuitenkin haluttiin säilyttää "arvokasta kotiteollisuutta" tuleville sukupolville, vaikka kotiteollisuusväellä ei ollut enää itsenäistä, omaa museota. Kotiteollisuusvaltuuskunnan vuosikertomuksessa kyseinen asiakohda on otsikoitu: Vanha kotiteollisuusmuseomme.

Keväällä 1933 Taideteollisuusmuseo sai tilavamman huoneiston Stockmannin tavaratalosta⁵², mutta kotiteollisuusmuseon esineet eivät olleet siellä esillä.

⁴⁸. SKM:n arkisto. Pentti Kuoppamäen ja Hulda Kontturin haastattelut 1970. Yrjö Ihalaisen käsikirjoitus "valtion kotiteollisuusmuseon historiikki".

⁴⁹. Suomen taideteollisuusyhdistyksen arkisto. Vuosikertomus yhdistyksen toiminnasta vuonna 1927.

⁵⁰. Niinivaara 1966, 28; Peltonen 1991, 67. Kuoppamäki 1934, 106.

⁵¹. Seitsemäs yleinen... 1931, 21-22.

⁵². Suomen taideteollisuusyhdistyksen arkisto. Ks. Woyerhey, Peltonen, Brummerin kirja.

Mieron tiellä

Suomen taideteollisuusyhdistyksen kirjeessä opetusministeriölle vuonna 1940 on tieto, että Valtion kotiteollisuusmuseo on ollut varastoituna vuosina 1933-1940 Stockmannin tavaratalon 4. kerroksessa. Kotiteollisuustarkastaja Hulda Kontturin⁵³ mukaan esineet olivat maataloushallituksen ullakolla varastossa ainakin jo vuonna 1939, jolloin hän ensimmäisenä työnään kotiteollisuustoimistossa inventoi ne kotiteollisuusneuvos Yrjö Laineen (vuodesta 1955 Laine-Juva) pyynnöstä. Kontturin mielipidettä tukee myös tieto, että Taideteollisuusmuseo toimi Stockmannin tiloissa vuoteen 1939 eikä enää vuonna 1940.⁵⁴ Taideteollisuusmuseollekin alkoi tuolloin laatikkokausi, joten todennäköisesti viimeistään muuton yhteydessä Valtion kotiteollisuusmuseon kokoelmat siirrettiin maataloushallituksen tiloihin.

Sysäyksen kotiteollisuusmuseon kokoelmia inventointiin antoi ilmeisesti kotiteollisuustoimiston johtoon Lauri Kuoppamäen jälkeen tullut Yrjö Laine, joka halusi siirtää museon kokoelmat maatalousministeriöstä kauppa- ja teollisuusministeriöön. Museo-han toimi kauppa- ja teollisuushallituksen alaisuudessa vuosina 1918-1926. Asiasta käytiin vilkasta keskustelua, koska maataloushallitus ja kotiteollisuusväki vastustivat siirtoa. Lopulta päätettiin, että kokoelmat jäävät maataloushallitukseen.⁵⁵

Kotiteollisuustarkastaja Anna Henriksson oli huolissaan kotiteollisuusmuseon esineiden kohtalosta ja kunnosta. Laatikat avattiin ja Hulda Kontturi jaotteli esineet valmistusmaittain lähinnä Henrikssonin muistitiedon perusteella. Pääryhmät olivat: suomalainen, venäläinen, ranskalainen, ruotsalainen, norjalainen ja suomalais-ugrilainen kokoelma. Saman jaon mukaisesti olivat esineet esillä Lauri Kuoppamäen aikaan Erottajalla.⁵⁶ Talvisodan syttyessä ullakot määrättiin tyhjennettäviksi ja esinelaatikat kuljetettiin maataloushallituksen kellariin, josta ne sotien päätyttyä vietiin takasin ullakolle.⁵⁷

Vaikka Kotiteollisuusmuseo eli laatikkokauttaan karttuivat kokoelmat satunnaisesti. Lauri Kuoppamäki lahjoitti vuonna 1927 kokoelmaan kymmenen esinettä, jotka olivat intiaanien valmistamia jäljennöksiä atsteekkien keramiikasta. Lahjoitukseen kuului lisäksi yksi kuvakudos. Teollisuusneuvos Lauri Kuoppamäki osti esineet Yhdysvalloista, Etelä-Kaliforniasta, jossa hän oli liikematkalla suomalaisen ryhmän mukana.⁵⁸ Kuoppamäki kartutti kokoelmia omilla varoillaan aina kuolemaansa eli vuoteen 1935 asti.

⁵³. FK Hulda Kontturi (1906-???) työskenteli museoissa ennen naiskotiteollisuuden tarkastajan tointa 1941-1945. Hän toimi samanaikaisesti, 1940-1945, Suomen Museoliiton sihteerinä ja 1946-1949 museoneuvojana. Myöhemmin hän oli opettajana Helsingin käsityönopettajaopistossa ja sen rehtorina 1949-1954.

⁵⁴. Suomen taideteollisuusyhdistyksen arkisto, kansio 9, kirje 9.2.1940.; SKM:n arkisto, Hulda Kontturin haastattelu.

⁵⁵. SKM:n arkisto, Hulda Kontturin haastattelu.

⁵⁶. SKM:n arkisto, Hulda kontturin haastattelu.

⁵⁷. Suomen taideteollisuusyhdistyksen arkisto.

⁵⁸. SKM:n arkisto, Kontturin haastattelu.

Hulda Kontturin mukaan kotiteollisuusmuseon kokoelmiin liitettiin vuoden 1939 inventoinnissa myös muuta maataloushallituksen ullakolle "ilmaantunutta" alan esineistöä ja myös yksityishenkilöiden kotiteollisuustuotteita.⁵⁹ Todennäköisesti juuri tuolloin kokoelmiin liitettiin myös vuoden 1929 kirjoitustelinekilpailussa palkitut työt sekä vehkalahtelaisen Ville Suikkasen 16 visakoivuesinettä vuodelta 1930. Niihin kuuluu myös matkamuuisto- ja retkeilyvarustekilpailussa vuonna 1938 palkitut Esteri Pirisen suunnittelemaat hiihtopäähine ja kaulahuivi.⁶⁰

Vaikka Valtion kotiteollisuusmuseo ei ollut toiminnassa ja mallikokoelmat oli varastoitu laatikoihin, ei kotiteollisuusväki täysin unohtanut museotaan. Kotiteollisuus-lehdessä muistutettiin vuonna 1953 kokoelman olemassaolosta, koska vuosikymmenen alussa oli virinnyt keskustelu kotiteollisuusvalmisteiden mallikokoelmasta. "*...näistä pakkilaatikoista varmaan löydettäisiin paljon sellaista mikä voisi malliltaan ja työtavoiltaan olla ohjeena nykypäivienkin yrittäjille.*"⁶¹

Ehkä juuri virinneen keskustelun seurauksena kotiteollisuusmuseon kokoelmat inventoitiin jälleen vuonna 1953. Työn teki maataloushallituksen kanslisti Katri Nikkilä. Hulda Kontturin tekemän listauksen jälkeen laatikoiden sisältöjä oli muutettu. Esineitä oli myös kadonnut ja vaurioitunut, minkä dosentti Toini-Inkeri Kaukonen⁶² (1913-1985) oletti tapahtuneen ullakolla tehdyn remontin aikana 1950-luvulla. Nikkilän inventaariossa heitettiin pois mm. koinsyömiä neuleita ja kokoelmiin liitettiin arkkitehti Yrjö Laineen suunnitteleamia esineitä, kuten tuuliviiri, kynttiläteline, puulusikoita ja kahdet palkeet.⁶³

Kokoelma hajoaa

Valtion kotiteollisuusmuseon kokoelma hajosi lopullisesti 1950-1960-luvun vaihteessa. Anna Henriksson (1874-1963) pyrki tarkastajana ollessaan ja vielä eläkkeellä ollessaankin säilyttämään esinekokoelman yhtenä kokonaisuutena ja nimenomaan itsenäisenä kokoelmana, niin ettei sitä liitettäisi muiden museoiden kokoelmiin. Kuitenkin jo 1930-luvulla kotiteollisuusmuseon kokoelmasta oli lainattu esineitä ja työvälineitä. Yksi laatikollinen oli lahjoitettu Karjalaan Säkkijärven mieskotiteollisuuskoululle ja laatikollinen puutyökaluja lainattiin Helsingin Puuteollisuuskoululle, joka tuhoutui pommituksessa vuonna 1939. Lisäksi kokoelmiin kuuluvia kutomakoneita lahjoitettiin mm. Hämeenlinnaan Fredrika Wetterhoffin kotiteollisuusopistolle, jonka rehtorina Anna Henriksson oli ennen kotiteollisuustarkastajan virkaansa. Sinne annettiin säilytettäväksi

⁵⁹. SKM:n arkisto, Hulda kontturin haastattelu.

⁶⁰. SKM:n arkisto, esineluettelot.

⁶¹. Kotiteollisuus 9-10/1953.

⁶². Toini-Inkeri Kaukonen oli kotiteollisuusvaltuuskunnan sivutoiminen sihteeri 1941-1945 ja kotiteollisuustoimistossa kotiteollisuustarkastajana 1946-1956 sekä Kotiteollisuusvaltuuskunnan varapuheenjohtajana 1958-1963 ja 1966-1967, mutta käytännössä hän hoitipuheenjohtajan tehtäviä.

⁶³. SKM:n arkisto, Yrjö Ihalaisen käsikirjoitus, jossa lähteenä on käytetty Toini-Inkeri kaukosen haastattelua.

ja havaintoesineinä opetuksessa käytettäväksi myös museon Suomen Yleisen Käsityö- ja Käsityöalaluokituksen mallikutomon 893 kangasnäytettä käsittävä kokoelma vuonna 1933.⁶⁴ Valtion kotiteollisuusmuseon suomalaisen kokoelmaan kuului 1930-luvulla noin 4000 esinettä ja ulkomaiseen kokoelmaan reilu 1 600 esinettä, joista 840 on hankittu Venäjältä ja 619 Ranskasta.

Kotiteollisuusmuseon tekstiilejä siirrettiin vuosina 1959-1961 Suomen kansallismuseoon huolto- ja valokuvausta varten yhteensä seitsemän laatikollista. Lisäksi vuonna 1961 diarioitiin ja luetteloiitiin kansallismuseon kokoelmiin yhteensä 479 Valtion kotiteollisuusmuseon ulkomaisen kokoelman esinettä, pääasiassa venäläistä kotiteollisuutta, mutta myös ruotsalaista ja norjalaista kotiteollisuutta. Virallisesti ammattikasvatusthallitus luovutti kokoelman Kansallismuseoon vuonna 1969.⁶⁵

Osa Kotiteollisuusmuseon esineistä lainattiin oppilaitoksiin, osa oli kansallismuseossa ja osa maataloushallituksen ullakolla, josta ne oli siirrettävä pois vuoden 1969 aikana. Kotiteollisuusasioiden hoito oli nimittäin siirtynyt maataloushallituksesta ammattikasvatusthallitukselle vuonna 1968. Organisaatiomuutoksen yhteydessä oli myös vaara, "että kokoelmat joutuisivat kaatopaikalle."

Keski-Suomesta uusi koti

Jyväskylässä heräsi kiinnostus Valtion kotiteollisuusmuseon kokoelmaa kohtaan. Keski-Suomen kotiteollisuusyhdistyksen puheenjohtaja, seminaarin lehtori Toivo Ojala tiesi varastoidusta kokoelmasta ja oli huolissaan sen kohtalosta. Asiasta oli tietoinen myös Ojalan tytär, Keski-Suomen museon johtaja Sirkka Valjakka. Ensimmäinen tiedustelu kokoelman saamiseksi Jyväskylään tehtiinkin jo vuonna 1967. Parin vuoden kuluttua Valjakka alkoi neuvotella kokoelman siirtämisestä Jyväskylään näyttelyn järjestämistä varten.⁶⁶

Kokoelmien siirtämisestä käytiin kirjeenvaihtoa pääasiassa Keski-Suomen museon, ammattikasvatusthallituksen ja Kotiteollisuuden keskusliiton välillä. Ammattikasvatusthallitus suostui loppuvuodesta 1969 esineiden siirtoon Jyväskylään ja ryhtyi samalla toimenpiteisiin saadakseen koko Valtion kotiteollisuusmuseon kokoelman yhteen paikkaan. Esineitä oli mm. Maatalousmuseossa ja Kotiteollisuuden keskusliitossa. Kansallismuseo luovutti siellä valokuvausta ja huolto- varten olleet tekstiilit Jyväskylään,⁶⁷ mutta kokoelmiin luetteloidut ulkomaiset esineet jäivät kansallismuseoon.

Kokoelma varastoitiin Keski-Suomen keskusammattikoululle. Vuoden 1970 alusta

⁶⁴. SKM:n arkisto, Yrjö Ihalaisen käsikirjoitus "Valtion kotiteollisuusmuseon historiikki", Toini-Inkeri Kaukosen haastattelu 1970; esineluettelot.

⁶⁵. Toini-Inkeri Kaukosen kirje ammattikasvatusthallitukselle 5.12.1969, no 4062.

⁶⁶. Toini-Inkeri Kaukonen Kaj Nuorivaaralle 8.12.1969; Sirkka Valjakka Toivo Salervolle 27.4.1971.

⁶⁷. Ammattikasvatusthallitus (Akh) Helsingin maatalousmuseolle 10.10.1969. Akh Suomen Taideteollisuusyhdistykselle 10.10.1969. Akh Kansallismuseon kansatieteelliselle osastolle 20.10.1969.

esineitä ryhdyttiin inventoimaan, kortistoimaan ja puhdistamaan. Valtion kotiteollisuusmuseon kokoelmia oli noin 45 vuoden tauon jälkeen laajasti yleisön nähtävillä Keski-Suomen museon 40-vuotisnäyttelyssä 17.4.-20.6.1971.⁶⁸ näyttelyesite.

Keski-Suomen Museoyhdistys, joka ylläpiti Keski-Suomen museota teki suorittamistaan toimenpiteistä ja lähitulevaisuuden suunnitelmista muistion, joka lähetettiin ammattikasvatushallitukseen syksyllä 1970. Museoyhdistys ehdotti, että Valtion kotiteollisuusmuseon esineet voisi säilyttää Keski-Suomen museon valvonnassa, kunnes kokoelman kohtalosta päätettäisiin. Lisäksi mainittiin, että kokoelma voitaisiin sijoittaa Petäjavedelle suunnitteilla olleeseen kotiteollisuuskeskukseen.⁶⁹ Keskushanke ei kuitenkaan koskaan toteutunut.⁷⁰

Keskustelua kokoelman kohtalosta

Kotiteollisuus on elänyt nousukauttaan 1970-luvulta lähtien. Onkin ymmärrettävää, että Valtion kotiteollisuusmuseon esineistön sijoittamiskysymys synnytti vuonna 1969 alkaneen viikkaan keskustelun kokoelmien kohtalosta. Toisaalta ehdotettiin, että kokoelmat olisi pitänyt sijoittaa kotiteollisuusoppilaitosten yhteyteen joko siten, että miesten käsityöt olisi sijoitettu mieskotiteollisuusoppilaitoksiin ja naisten käsityöt naiskotiteollisuusoppilaitoksiin taikka siten, että esineistö olisi sirretty kokonaisuutena jonkin oppilaitoksen yhteyteen. Nämä ratkaisut olisivat kuitenkin merkinneet luopumista varsinaisesta museotoiminnasta.⁷¹

Ammattikasvatushallitus ilmoitti 3.11.1971 opetusministeriölle valmistelewansa museon kokoelmien sijoittamista. Kotiteollisuusmuseon toiminnan aloittamisesta tehtiinkin 1970-luvulla useita esityksiä. Mm. Keski-Suomen museoyhdistys lähetti yksin tai yhdessä Keski-Suomen taideteoimikunnan, Keski-Suomen kotiteollisuusyhdistyksen ja Keski-Suomen museon kanssa yhteensä kuusi aloitetta.⁷²

Kotiteollisuuden keskusliitto ja sen julkaisema Kotiteollisuus-lehti lähettivät kyselyn henkilöille, joiden katsottiin olevan kiinnostuneita kotiteollisuudesta ja sen tallentamisesta. Vastauksia toivottiin kysymyksiin: onko kotiteollisuusmuseo tarpeellinen, mikä on sen tehtävä ja minne se tulisi sijoittaa? Lisäksi toivottiin ehdotuksia museon kokoelmien kartuttamisesta. Lehti julkaisi vuoden 1976 alussa Anna Henrikssonin vuonna 1927 kirjoittaman artikkelin Valtion kotiteollisuusmuseosta sekä neljän vastaajan kannanotot. Museonjohtaja Sirkka Valjakka kannatti museon sijaintipaikaksi Jyväskylää ja Fredrika Wetterhoffin Kotiteollisuusopettajaopiston rehtori Tellervo Strömmer kannatti Hämeenlinnaa. Hulda Kontturille oli tärkeää, että kotiteollisuusmuseo toimii itsenäisenä museona. Hän ei ottanut kantaa sijaintipaikkaa. Rehtori Märta Enholm kannatti Turkuu, mutta

⁶⁸. SKM:n arkisto, Yrjö Ihalaisen käsikirjoitus vuodelta 1970 ja Keski-Suomen museon 40-vuotisnäyttely 18.4.-20.6.1971,

⁶⁹. Keski-Suomen museoyhdistys ammattikasvatushallitukselle 17.9.1970.

⁷⁰. Suomen kotiteollisuusmuseon toiminnan uudelleen ...1980, 6.

⁷¹. Suomen kotiteollisuusmuseon toiminnan uudelleen aloittaminen 1980, 6.

⁷². Valtion kotiteollisuusryhmän kokouksen pöytäkirja 4.12.1979, liite.

ei sulkenut pois Hämeenlinnaa eikä Jyväskylää.⁷³ Kaikki pitivät tärkeänä museotoiminnan jatkamista.

Ammattikasvatushallituksen vuodelta 1978 olevan lausunnon mukaan tehdyt selvitykset Valtion kotiteollisuusmuseon sijoituspaikasta olivat puutteellisia. Ammattikasvatushallitus ei puoltanut sijoituspaikaksi Jyväskylää vaan kannatti Kuopiota tai Hämeenlinnaa, joissa oli alan opistotasoiset oppilaitokset. Perusteluna oli, että kokoelma oli perustettu alunperin opetustarkoituksiin. Hämeenlinnaa suositteli myös Käsateollisuusopettajien Liitto. Museon sijoittamista Jyväskylään puolsivat kuitenkin useat tahot, kuten opetusministeri Kalevi Kivistö, toimistopäällikkö Kaj Nuorivaara ja Kotiteollisuuden keskusliitto, joka lisäksi kiirehti asian käsittelyä.⁷⁴

Keski-Suomen museoyhdistys teki maaliskuussa 1979 opetusministeriölle ehdotuksen museon toiminnan aloittamisesta ja anoi tarkoitukseen määrärahaa. Perusteluna mainittiin, että koska ammattikasvatushallituksen hoidossa oleva Valtion kotiteollisuusmuseon kokoelmaa on säilytetty ja sen on ollut esillä Jyväskylässä, myönnetään Keski-Suomen museolle oikeus kokoelman huoltamiseen ja täydentämiseen sekä näytteille asettamiseen. Ammattikasvatushallitus luovutti kokoelmat 13.7.1979 Keski-Suomen museon hoitoon ja Museoyhdistys palkkasi henkilön järjestämään kokoelmia, valmistelemaan niiden kartuttamista ja suunnittelemaan näyttelyä. Valtion kotiteollisuusmuseon tekstiilejä oli esillä 21.12.1979-20.1.1980.⁷⁵

Opetusministeriö asetti syyskuussa 1979 työryhmän, jonka tehtäväksi annettiin selvittää Valtion kotiteollisuusmuseon toiminnan aloittaminen Jyväskylässä. Lisäksi sen tuli laatia kokonaissuunnitelma museon toimintaperiaatteista. Puheenjohtajaksi kutsuttiin tiedesihteeri Kari Poutasuo opetusministeriöstä ja jäseniksi tarkastaja Terttu Palva ammattikasvatushallituksesta, vt. museonjohtaja Osmo Rinta-Tassi Keski-Suomen museosta, osastonjohtaja Osmo Vuoristo museovirastosta ja va. kulttuurisihteeri Elina Väätäinen Jyväskylästä. Sihteerinä toimi FL Maija-Liisa Hirvi. Ryhmä kuuli useita koti- ja taideteollisuusalan asiantuntijoita. Työryhmä jätti mietintönsä 27.2.1980.

Mietinnössä museo ehdotettiin sijoitettavaksi Jyväskylään ja sen nimeksi tuli Suomen kotiteollisuusmuseo. Jyväskylään sijoittamista perusteltiin seuravasti: Keski-Suomen museo omaa riittävän kokemuksen kotiteollisuusmuseon toiminnan aloittamiseksi ja ylläpitämiseksi. Lisäksi kotiteollisuusmuseon välittömässä läheisyydessä on Jyväskylän yliopisto, jossa on etnologian, taidehistorian ja taidekasvatuksen opetusta ja tutkimusta sekä opettajainkoulutuslaitoksessa annetaan koulutusta tekstiili- ja teknisessä käsityössä. Yliopisto voisi hyödyntää museota ja museo saisi opiskelijoista tutkimusapua ja harjoittelijoita. Lisäksi Petäjävedellä, n. 30 km Jyväskylästä, on kunnan omistama kotiteollisuuskoulu. Myös Keski-Suomen kotiteollisuusyhdistys on toiminut aktiivisesti kotiteollisuuden edistämiseksi ja läänissä toimii koti- ja taideteollisuusalan läänintaiteilija. Todettiin, että Jyväskylä on maantieteellisesti keskeisellä paikalla hyvien kulkuyhteyksien varrella. Jyväskylän kaupungilla oli myös tarjota museon käyttöön tilat, jotka sijaitsivat yliopiston kirjastoa ja etnologian laitosta vastapäätä sekä Keski-Suomen

⁷³. Kotiteollisuus 1/1976, 10-12.

⁷⁴. Ammattikasvatushallitus opetusministeriölle 7.3.1978; Suomen kotiteollisuusmuseon toiminnan...1980, 6-7; Valtion kotiteollisuusmuseon työryhmän kokouspöytäkirja 4.12.1979, liite.

⁷⁵. Suomen kotiteollisuusmuseon toiminnan... 1980, 7.

museon ja Alvar Aalto -museon läheisyydessä.⁷⁶

Suomen kotiteollisuusmuseo

Valtion ja Jyväskylän kaupungin välinen sopimus Suomen kotiteollisuusmuseon toiminnasta allekirjoitettiin Jyväskylässä 23.2.1982. Sen perusteella sovittiin Valtion kotiteollisuusmuseon toiminnan uudelleen aloittamisesta sekä hallinnosta ja taloudesta. Valtiota museon hallinnossa tuli edustamaan opetusministeriön kolmivuotiskausiksi nimeämä neuvottelukunta. Se toimii museon valtakunnallista asiantuntemusta edustavana elimenä, jonka tehtävänä on edistää ja valvoa museon toimintaa. Neuvottelukunta toimi museon yhdyssiteenä valtion muihin elimiin, ja kaupungin museolautakunnan tuli pyytää sen lausunto kaikissa museon toimintaa koskevissa tärkeimmissä asioissa. Museo toimi itsenäisenä museona Jyväskylän museolautakunnan alaisuudessa.⁷⁷ Museo ei siis toiminut Keski-Suomen museon yhteydessä, sillä sekin siirtyi 1980-luvun alussa Keski-Suomen Museoyhdistykseltä Jyväskylän kaupungille ja museolautakunnan alaisuuteen.

Ensimmäisen (1982-1984) neuvottelukunnan puheenjohtajaksi valittiin etnologian apulaisprofessori Veikko Anttila Jyväskylästä. Neuvottelukunnan jäsenet edustustivat opetusministeriötä, ammattikasvatustaloutta, museovirastoa, Jyväskylän kaupunkia, Kotiteollisuuden Keskusliittoa, Taideteollisuusmuseota ja Käsityöläisliittoa sekä kotiteollisuusoppilaitosta. Sihteerinä toimi museonjohtaja.⁷⁸

Suomen kotiteollisuusmuseo sai käyttöönsä Jyväskylän vanhimman kivirakennuksen osoitteesta Seminaarinkatu 32. Aikoinaan valtio rakennutti talon viljamakasiiniksi, joka sijaitsi Hämeenlinnaan johtavan yleisen postitien varressa, silloisen kaupungin rajan ulkopuolella. Vuonna 1851 rakennettu makasiini toimi viljavarastona 1900-luvun alkuun asti. Rakennus oli usean vuoden ajan käyttämättömänä, kunnes sitä esitettiin kirjasto käyttöön. Arkkitehti Wivi Lönnin suunnitelmien mukaan makasiini muutettiin kirjastoksi vuonna 1915. Rakennuksessa toimi Tieteellinen kirjasto ja Kansankirjasto. Alku vuosina suuri sali ei ollut kummankaan kirjaston käytössä, vaan sitä vuokrattiin mm. taidenäyttelyjä, konsertteja, lausuntailtoja ja hartaustilaisuuksia varten. Tieteellinen kirjasto eli nykyinen Jyväskylän yliopiston kirjasto muutti rakennuksesta pois tilanpuutteen vuoksi vuonna 1948, mutta Jyväskylän kaupungin kirjastona rakennus palveli vuoteen 1979.⁷⁹

Suomen kotiteollisuusmuseon käyttöön n. 500 m² tilat kunnostettiin vuosina 1981-1982 ottaen huomioon sen ajan museotekniset vaatimukset, mutta säilyttäen Wivi Lönnin 1910-luvun tyyli. Kiinteistöön kuului myös kaksi tontilla olevaa piharakennusta, joista toinen toimi kylmänä varastitilana ja toinen kunnostettiin konservointitiloiksi. Yhteensä museolla oli toimitilaa noin 700 m². Peruskorjauksen suunnitteli arkkitehtitoimisto

⁷⁶. Suomen kotiteollisuusmuseon toiminnan... 1980, 12-13.

⁷⁷. Suomen kotiteollisuusmuseon toimintana... 1980, 11-14; Suomen kotiteollisuusmuseon toimintakertomus vuodelta 1983, 3.

⁷⁸. Suomen kotiteollisuusmuseon toimintakertomus 1983, 3; Suomen kotiteollisuusmuseon toiminnan... 1980, 11.

⁷⁹. Paju 1979, 2-8.

Anna-Maija ja Martti I. Jaatinen ja kustansi Jyväskylän kaupunki.

Käytännössä museotoiminta käynnistyi kun museolle palkattiin henkilökuntaa ja sillä oli tilat, jossa toimia. Museonjohtajaksi valittiin FL Maija-Liisa Hirvi elokuussa 1982. Hän työskenteli aiemmin Keski-Suomen museon intendenttinä ja kuului vuosina 1979-1980 työryhmään, joka selvitti Valtion kotiteollisuusmuseon siirtoa Jyväskylään. Museo-amanuensseiksi valittiin FM Ditte Stürmer-Hiltunen ja FK, kotiteollisuusohjaaja Pirkko Tenkama ja siivoojaksi Tuula Ojanen.

Museon tehtävät

Opetusministeriön työryhmän mietinnössä vuodelta 1980 painotettiin kotiteollisuusaineiston tallentamista. Kiireellisesti ehdotettiin kerättäväksi esineitä, malleja, työvälineitä, materiaaleja sekä valokuva-aineistoa 1930-luvulta nykypäivään, koska kokoelmissa oli aukko tuolta ajalta. Viimeksi Valtion kotiteollisuusmuseon kokoelmiin oli hankittu esineitä satunnaisesti 1930-luvulla. Lisäksi täydentäen tuli tallentaa sitä vanhempaa esineistöä. Museon näyttely- ja opetustoiminta määriteltiin palvelemaan erityisesti alan oppilaitoksia, yhdistyksiä ja tuotantoaloja mutta myös muita oppilaitoksia ja "suurta yleisöä". Näyttelytoimintaan kuului sekä vaihtuvien näyttelyiden järjestäminen että museon ulkopuolelle suuntautuvat näyttelyt. Kansantaiteen sekä työnäytösten järjestämisen katsottiin sopivan hyvin näyttelytoimintaa. Museon opetustoimintaan kuului oheis- ja lisämateriaalin tuottaminen kouluille, monistesarjojen laatiminen, neuvontatyö ja mallien välitys.

Museon tehtäviin kuului myös alan tutkimustoiminta ja bibliografioiden laatiminen. Kotiteollisuuden tuotesuunnittelun edistämistä pidettiin erittäin tärkeänä museon toiminnassa. Museon katsottiin edistävän tuotesuunnittelua erityisesti tarjoamalla virikkeitä sekä välittämällä tietoja ja neuvoja. Museon malliarkisto suunniteltiin kehitettäväksi monipuoliseksi keskusarkistoksi, jonka tuli palvella tutkimusta sekä alan oppilaitoksia, suunnittelijoita ja alan harrastajia. Erikseen mainittiin myös osallistuminen kansainväliseen kotiteollisuusalan ja museoalan toimintaan mm. näyttelyiden ja julkaisuvaihdon merkeissä.⁸⁰

Johtosäännössä Suomen kotiteollisuusmuseon tehtäviksi määriteltiin: kotiteollisuusalan tallennus-, opetus-, tutkimus-, näyttely- ja julkaisutoiminta sekä tuotesuunnittelun ja kansainvälisen yhteistyön edistäminen.⁸¹

Museo avautuu yleisölle

Suomen kotiteollisuusmuseon toiminta⁸² käynnistyi suunnitelmien mukaisesti. Yleisölle

⁸⁰. Suomen kotiteollisuusmuseon toiminnan...1980, 10; Hirvi 1983, 9-10.

⁸¹. SKM:n arkisto, Suomen kotiteollisuusmuseon johtosääntö 1982; Hirvi 1983, 9-10.

⁸². Tästä viitteestä eteenpäin lähteinä ellei toisin ole mainittu on käytetty Suomen kotiteollisuusmuseon/Suomen käsityön museon toimintakertomuksia ja museon omaan toimintaan liittyvää arkistoaineistoa.

museo avattiin 10.6.1983. Läsä oli noin 200 vierasta. Museo oli näyttävästi esillä lehdistössä, radiossa ja televisiossa. Avajaisia juhlisti samana päivänä Jyväskylässä vietetty Kotiteollisuuden keskusliiton ja Keski-Suomen kotiteollisuusyhdistyksen yhteinen 70-vuotisjuhla sekä niiden kotiteollisuusmuseossa avattu juhlanäyttely.

Ensimmäisenä toimintavuotenaan museo aloitti työnäytösten ja luentojen järjestämisen eli museopedagogisen toiminnan. Näiden ns. torstaitapahtumien tarkoituksena oli esitellä kotiteollisuustuotteita ja niiden valmistajia sekä malleja, materiaaleja ja työtapoja. Myös yhteistyö kotiteollisuusalan ja muidenkin oppilaitosten sekä alan järjestöjen kanssa alkoi vireästi heti ensimmäisinä toimintavuosina. Museon henkilökunta piti oppilaitoksissa luentoja mm. vanhojen tekstiilien hoidosta, Suomen kotiteollisuuden vaiheista ja museon toiminnasta. Vuodesta 1984 lähtien museo on toiminut kotiteollisuusoppilaitosten eli nykyisten käsi- ja taideteollisuusoppilaitosten harjoittelupaikkana.

Esine-, arkisto-, kirjasto- ja kuvakokoelmia kartutettiin museon oman näyttely-, tutkimus- ja dokumentointitoiminnan tuloksena. Yhteistyötä tehtiin ammattikasvatustalouden, Jyväskylän yliopiston, Kotiteollisuuden keskusliiton, kotiteollisuusyhdistysten, kotiteollisuusoppilaitosten ja alan yritysten kanssa. Lisäksi museo sai useita lahjoituksia yksityisiltä henkilöiltä ja yhteisöiltä.

Käsityön dokumentointi aloitettiin vuonna 1984. Ensimmäiseksi käytiin haastattelemassa ja valokuvaamassa käsityöläisiä mm. Laitilassa ja Vähäkyrössä. Kenttätöitä tehtiin myös yhdessä Fredrika Wetterhoffin kotiteollisuusopettajaopiston kanssa. Lisäksi muutamien kotiteollisuusyhdistysten kanssa aloitettiin perinteenkeräystyö.

Ulkomaisten näyttelyiden sarja aloitettiin komeasti neljälle eri näyttelyllä. Vuoden 1984 aikana esillä oli: sveitsiläistä taidekäsityötä, lasimaalauksia ja puuveistoksia Puolasta, neuleita Ruotsista ja unkarilaisen Manual-ryhmän taideteollisuusnäyttely. Museon näyttelytoiminnan periaatteisiin on kuulunut koko museon toiminnan ajan järjestää kotimaisten näyttelyiden lisäksi vähintään yksi ulkomainen näyttely vuodessa.

Vuoden 1985 alussa museon toiminta oli täydessä käynnissä. Museossa oli henkilöstösuunnitelman mukaisesti jo yhdeksän työntekijää: museonjohtaja, kolme amanuenssia, konservattori, toimistoapulainen, vahtimestari, siivooja ja lipunmyyjä. Amanuensseista yhden tuli olla perehtynyt kokoelmatoimintaan, toisen tehtävänä oli huolehtia malli- ja valokuva-arkistosta sekä museon yhteyksistä alan sidosryhmiin, hänellä tuli olla myös kotiteollisuusalan kokemusta. Kolmannen amanuenssin tehtävänä oli tehdä tutkimustyötä. Museossa työskenteli museoammattillisissa tehtävissä myös tilapäistä henkilökuntaa.⁸³

Toiminnan tavoitteet saavutetaan

Museonjohtaja Hirven mukaan ensimmäiset vuodet Jyväskylässä osoittivat, että kotiteollisuusmuseota tarvittiin erityisesti alan tallennus-, tutkimus- ja julkaisutyössä sekä näyttelyiden järjestämisessä. Esinekokoelmat kasvoivat ripeästi pääasiassa lahjoitusten turvin. Museo aloitti vuonna 1985 valtakunnallisen keräystyön, joka kohdistui erityisesti 1930-1960-luvun esineisiin. Lähtölaukauksena oli museon tallennustoimintaa ja lahjoituksia esitellyt näyttely vuosien 1984-1985 vaihteessa. Varsinkin

⁸³. Hirvi 1983, 10.

tekstiilikokoelma karttui toiminnan tuloksena. Museo hankki kokoelmiinsa myös vuonna 1985 kuolleen vähäkyröläisen pläkkiseppä Miska Nurmisen työpajan työkaluineen. Se tulikin esille pariksi vuodeksi museon perusnäyttelyyn vuonna 1986.

Museo aloitti vuonna 1985 useita vuosia jatkuneen näyttelyiden sarjan, jossa vuosittain esiteltiin yhden kotiteollisuusyhdistyksen alueen toimintaa. Yhdistyksen lisäksi mukana oli myös alueen kotiteollisuusoppilaitokset ja käsityöläiset. Samana vuonna alkoi myös kiertonäyttelytoiminta. Museon tuottama suomenlampaan villan käytön eri ulottuvuuksia esitellyt näyttely oli esillä seitsemässä museossa eri puolilla Suomea vuosina 1985-1986.

Suomen kotiteollisuusmuseon joulutori, jossa myytiin käsityöläisten tuotteita järjestettiin ensimmäisen kerran vuonna 1985. Näin jatkettiin vuosisadan alun kotiteollisuustuotteiden myyntitapahtuman eli Tuomaantorin perinnettä. Samana vuonna kotiteollisuusmuseo teki alustavia suunnitelmia kokoelmien siirtämiseksi atk:lle. Seuraavan vuoden lopussa hankittiin tietokoneet ja ohjelmat. Suomen kotiteollisuusmuseo olikin ensimmäisten museoiden joukossa siirtämässä esinekokoelma tietojään digitaaliseen muotoon.

Vanhoja käsityötapoja esittelevästä videosarjasta ilmestyi ensimmäinen osa vuonna 1986. Se kertoi Kruunupyyn kaislatyöstä. Video oli osa samana vuonna valmistuneesta kouluille ja kotiteollisuusyhdistyksille suunnatusta opetuspaketista, johon kuului videon lisäksi pienoisenäyttely ja julkaisu. Seuraava opetuspaketti esitteli Korsnäsin villapaitoja. Videot tehtiin yhteistyössä toimittaja Nea Pitkäsen ja Valtion AV-keskuksen kanssa.

Vuonna 1986 alkoi noin joka toinen vuosi järjestettävien teemaseminaarien sarja. Ensimmäinen seminaari liittyi museossa esillä olleeseen albanialaisen kansantaiteen näyttelyyn. Seuraavina teemoina oli mm. tuotesuunnitelu, tietotekniikka, pellava, markkinointi, käsityö voimavarana ja käsityö viestinä.

Suomen kotiteollisuusmuseon toimintaedellytykset paranivat huomattavasti kun se sai vuonna 1987 käyttöönsä noin 300 m² lisää tilaa museon viereisestä rakennuksesta, Parviaisen talosta. Puurakennus oli kauppaneuvos Hanna Parviaisen kaupunkiasunto, joka valmistui vuonna 1908. Rakennukseen sijoitettiin esineiden vastaanotto-, käsittely- ja luettelointitilat, työhuoneita, käsikirjasto, puusepän- verstaas ja sosiaalituloja.

Museo on järjestänyt tutkimustyöhön perustuvia laajoja teemanäyttelyitä mm. suomalaisesta kivistä, villasta, keramiikasta, ryijyistä, pellavasta ja soutuveneistä sekä kansantaiteesta. Tutkimuksia ja näyttelyjulkaisuja tehtiin useampikin vuodessa. Kotiteollisuusalan bibliografioiden ensimmäinen osa julkaistiin vuonna 1987. Myöhemmin seurasi kolme jatko-osaa, niin että tällä hetkellä bibliografiat sisältävät vuodet 1917-1984.

Museon toiminta oli 1980-luvun puolivälissä aktiivista ja ansiokasta. Se lunasti paikkansa erikoismuseoiden joukossa. Opetusministeriön muistiossa vuodelta 1985 Suomen kotiteollisuusmuseota esitettiinkin nimitettäväksi yhdeksi valtakunnallisista erikoismuseoista⁸⁴.

⁸⁴. Suomen kotiteollisuusmuseon toimintakertomus 1985, 1.

Museo palvelulaitoksena

Museo oli mukana pohjoismaisessa yhteistyöprojektissa, jossa kerättiin tietoja käsi- ja taideteollisuusalaan koskevista elokuvista ja videoista, ja varsinkin katoavista työtavoista. Pilottikyselyyn tuli tietoja n. 200 lyhytelokuvasta ja videosta.

Museon tiloja uusittiin vuonna 1988. Perusnäyttelyhallin parvelle rakennettiin lisää vitriinejä, tilojen väriä muutettiin sekä uusittiin vitriinien valaistus ja yleisvalaistus. Uusi perusnäyttely avattiin museon 80-vuotisjuhlan yhteydessä. Nykyisen tutkimustiedon perusteella tuolloin oli kuitenkin kulunut jo sata vuotta museon perustamisapäätöksestä. Aina vuoteen 1998 asti Suomen käsityön museon perustamisvuotena pidettiin vuotta 1908, jolloin kotiteollisuuskomitean mietinnössä määriteltiin Valtion kotiteollisuusmuseon tehtävät ja se aloitti toimintansa kotiteollisuuslaitoksen yhteydessä.

Uusi perusnäyttely esitteli otteita käsityön historiasta viimeisen 200 vuoden ajalta kronologisessa järjestyksessä. Otteita siitä syystä, että näyttelyhallissa on tilaa vain n. 100 m². Suurin osa museon perusnäyttelyn esineistöstä oli jo museon omista kokoelmista. Mutta vieläkin jouduttiin lainaamaan tuotteita mm. muilta museoilta, koska kokoelmissa oli aukkoja varsinkin vuosilta 1930-1980.

Jyväskylän kaupungin hallintoa uudistettiin vuonna 1989. Museolautakunta lakkautettiin ja Suomen kotiteollisuusmuseo siirtyi kulttuurilautakunnan alaisuuteen. Myös johtosääntö uudistettiin. Museon määriteltiin olevan palvelulaitos, joka kerää, tallentaa ja tutkii suomalaista käsityötä, järjestää näyttelyitä ja yleisötilaisuuksia sekä toimii tiedonvälittäjänä ja tietopankkina. Tulos- ja tavoitejohtamisen periaatteet tulivat vuosikymmenen vaihteessa Suomen kotiteollisuusmuseoon, kuten muuallekin Suomeen.

Museoon perustettiin museolehtorin toimi vuonna 1990. Museopedagogista toimintaa museolla oli kuitenkin ollut jo vuodesta 1983 lähtien, mutta tehtäviä hoidettiin ensimmäiset seitsemän vuotta sivutoisesti muiden töiden ohessa.

Vuosikymmenen alussa siirryttiin myös varsinaisesti tietokoneaikaan. Esinetietoja oli tallennettu atk-muotoon jo vuodesta 1986 lähtien, mutta vuosina 1991-1992 hankittiin kaikille työntekijöille tietokoneet ja tarkoituksenmukaiset ohjelmat. Osassa koneista oli myös julkaisu- ja piirrosohjelmat, joilla tehtiin esitteitä ja tiedotteita. Viisi konetta liitettiin atk-verkkoon. Arkiston kuvatallennuksen suunnittelu aloitettiin samana vuonna.

Museon tehtävä alan tiedonvälittäjänä korostui vuosikymmenen vaihteessa. Museon tietopalvelun tavoitteena oli välittää käsi- ja taideteollisuusalan tietoja tutkijoille, opiskelijoille, käsityöläisille, harrastajille ja kaikille, jotka olivat alasta kiinnostuneita. Tietoja alettiin siirtää atk:lle. Siirtotyö on hidasta, mutta tulevaisuudessa tietopalvelu on nopeampaa ja helpompaa kuin käytettäessä manuaalisia kortistoja. Museon omien kokoelmien atk-rekisteröinnin lisäksi ryhdyttiin vuonna 1992 kokoamaan tutkimusrekisteriä. Tähän viitetietokantaan koottiin vuosittain käsi- ja taideteollisuusosalta ilmestyneet tutkimukset ja opinnäytetyöt. Tietopalvelutoiminta käsitti tuolloin pääasiassa kirjallisuuden tietohakujan museon oman kirjaston tietokannasta, jossa oli silloin noin 4500 kirjan tiedot. Käsikirjastoon koottiin myös käsi- ja taideteollisuusalan aikakauslehtiä ja lehtileikkeitä.

Vuonna 1992 aloitettiin käsityön ajankohtaisia ilmiöitä esittelevien näyttelyiden sarja. Ensimmäisenä vuonna kerottiin käsityöstä taiteen perusopetuksessa ja käsityön

mahdollisuuksista elinkeinona. Ammattitaitoa esiteltiin valmiiden tuotteiden lisäksi myös valmistusprosessien välityksillä - eli kerrottiin mistä käsityön hinta muodostuu. Ajankohtaisten ilmiöiden teemaa jatkettiin vuonna 1995 esillä olleessa Pro Arte - Taidon Puolesta -näyttelyssä, joka kiersi kuudessa näyttelypaikassa Pohjoismaissa ja Virossa 1997-1998.

Suomen kotiteollisuusmuseon kehittämistoimintaa alkoi varjostaa taloudellisen laman merkit. Kustannustietoisuus, taloudellinen ajattelu ja tulosjohtaminen olivat tuon ajan iskusanoja. Vuosi 1992 olikin viimeinen taloudellisen kasvun vuosi, jos mittarina käyttää museon talousarviota ja tilinpäätöstä. Sen jälkeen museon määrärahat, varsinkin toimintamäärärahat ovat vähenneet, ja kiinteät menot, kuten vuokrat ja henkilöstömenot ovat nouseet hitaasti. "Juustohöylä" on ollut vuosittain käytössä.

Museon sisäisen organisaatiomuutoksen seurauksena tutkimustoiminta erotettiin omaksi osastokseen ja sille myönnettiin omat toimintarahat vuonna 1992. Museon tutkimustyön kohteeksi määriteltiin käsityön ja käsiteollisuuden historia ja nykyisyys sekä niihin liittyvät ilmiöt. Tutkimussuunnitelma laadittiin seuraavana vuonna. Ensimmäisenä projektina kerättiin aineistoa mm. haastattelujen muodossa kotiteollisuuden vaikuttajista ja kotiteollisuusyhdistysten, neuvonta-asemien ja kotiteollisuuskoulujen toiminnasta toisen maailmansodan jälkeen. Haastatteluissa keskityttiin tietoihin, joita ei löydy mm. pöytäkirjoista, toimintakertomuksista eikä komiteamietinnöistä. Vuonna 1993 museo järjesti myös "Käsityöläisyyden monet kasvot" omaelämäkertakirjoituskilpailun, jolla kerättiin aineistoa käsityöläisen ammattikuvatutkimusta varten. Aineistoa täydennettiin haastattelemalla ja kuvaamalla menestyneitä ammattikäsityöläisiä vuonna 1996. Katoavia käsityöammatteja (mm. satula- ja suksiseppä, tiilentekijä, vaatturi, korin-punoja) on dokumentoitu parina viime vuonna.

Organisaatiomuutoksen myötä myös kaksi amanuenssi-nimikkettä muutettiin intendentiksi. Heistä toinen hoitaa museon tallennustoimintaa ja toinen näyttely- ja tutkimustoimintaa. Kolmas intendentti hoitaa Suomen kansallispukukeskusta.

Museolle uusi osasto - Suomen kansallispukukeskus

Museossa järjestettiin laaja kansallispukuja esittelevä näyttely vuonna 1990. Sen toteuttivat Suomen kotiteollisuusmuseo ja Suomen kansallispukuneuvosto. Näyttely sai suursuosion ja siitä jäi elämään ajatus - kansallispuvut kiinnostavat.

Heinäkuussa 1992 Jyväskylän kaupunki ja Suomen kansallispukuneuvosto solmivat Suomen kansallispukukeskuksen perustamissopimuksen. Hallinnollisesti kansallispukukeskus liitettiin Suomen kotiteollisuusmuseoon. Ratkaisu osoittautui onnistuneeksi, sillä näin keskuksella on takanaan valtakunnallisen museon tuki ja asiantuntemus. Kansallispukuneuvosto jatkoi tutkimus, koulutus ym. muuta toimintaansa Helsingissä, mutta sen mallipukukokoelma deponoitiin Jyväskylään ja siitä tuli kansallispukukeskuksen karttuva peruskokoelma. Keskuksen tehtävänä on näyttelyiden, yleisötilaisuuksien ja tietopalvelun avulla esitellä niin suomalaista kansallispukukulttuuria kuin muiden kansojenkin perinteistä pukeutumista.

Keskukselle kunnostettiin väliaikaiset toimitilat toimistorakennuksen pohjakerroksesta, Gummeruksenkatu 3. Avajaisia vietettiin jo viiden kuukauden kuluttua marraskuussa eli toiminta käynnistettiin erittäin nopeasti. Keskuksen intendentiksi valittiin Suomen

Konservointikeskus liitetään museoon

Jyväskylän kaupunki vietti 1987 perustamisensa 150-vuotisjuhlaa. Kaupunginvaltuuston juhla kokous päätti perustaa Jyväskylään taide- ja tiedesäätiön, jonka ensimmäisenä aktiviteettina oli perustaa Jyväskylään valtakunnallinen konservointikeskus.⁸⁷ Suomen kotiteollisuusmuseossa laadittiin hankkeen perustamissuunitelma, pääasiassa konservaattori Anne Vesannon ja museonjohtaja Maija-Liisa Hirven toimesta vuonna 1989. Hanke toteutettiin ja tekstiilikonservointiin erikoistunut Konservointikeskus aloitti toimintansa säätiön alaisuudessa vuonna 1991.

Konservointikeskus erikoistui tekstiilikonservointiin ja konsultti- ja koulutuspalvelujen myyntiin. Keskus opastaa ja neuvoo esineiden hoitoon ja käsittelyyn, säilytystiloihin ja -menetelmiin sekä konservointialan koulutukseen liittyvissä kysymyksissä. Keskuksen asiakkaita ovat niin yksityishenkilöt kuin museot, laitokset ja yhteisöt.

Koska taide- ja tiedesäätiö päätti luopua Konservointikekuksesta, siirtyi se neuvottelujen jälkeen Suomen kotiteollisuusmuseon osastoksi vuoden 1995 alusta. Osana Konservointikeskusta toimi myös Kirkkotekstiilien konservointilaitos Turussa. Museo luopui Turun yksiköstä. Se siirtyi 1.7.1995 Turun kaupungin ja Turun maakuntamuseon yhteyteen.

Konservointikeskuksessa työskentelee kaksi tekstiilikonservaattoria. Konservointikeskus konservoi nykyään myös Suomen käsityön museon esineet, joten museolla ei ole ollut tarvetta omaan konservaattoriin.

Nimeksi Suomen käsityön museo

Jyväskylän kaupungin kulttuuritoimessa toteutettiin vuonna 1996 strateginen kehittämiskoulutus. Prosessin tuloksena laadittiin visioita ja strategioita sekä määriteltiin perusarvoja. Näistä asioista keskusteltiin myös museossa samalla kun mietittiin jälleen kerran museon nimen vaihdosta. Asia oli ollut vireillä koko 1990-luvun. Ja varsinkin siitä lähtien kun kotiteollisuuskoulut muuttivat nimensä käsi- ja taideteollisuusoppilaitoksiksi ja kotiteollisuusyhdistykset käsi- ja taideteollisuusyhdistyksiksi 1990-luvun alussa.

Museon henkilökunnan keskuudessa museon nimen vaihtamisesta keskusteltiin vuosia. Kotiteollisuus-sanasta päätettiin luopua, koska se sekoitettiin usein sanoihin kotitalous ja kotiseutu. Kotiteollisuus ei kuulu sanana eikä käsitteenä enää nykyihmisen aktiiviseen sanavarastoon. Museon nimeen valittiin sana käsityö, joka kuvaa paremmin, minkä alan erikoismuseosta on kyse. Käsityö-sanallakin on kyllä oma painolastinsa, joskin sanan merkitys on terävöitynyt ja laajentunut viime vuosina. Suomen kotiteollisuusmuseo muuttui Suomen käsityön museoksi 1.1.1997 alkaen, kun asia oli käsitelty niin neuvottelukunnassa kuin kulttuurilautakunnassa. Itse asiassa nimen valinta osui oikeaan, koska vuoden 1888 senaatin päätöksellä Suomeen perustettiin vuodesta 1890 alkaen Käsityö museo eli nyt palattiin alkuperäisen sanan käyttöön.

Nimenvaihdos onnistui ja yleisö otti nimen omakseen. Alkuvuodesta 1997 teetetyssä museon asiakas- ja sidosryhmä- kyselyssä kysyttiin myös vastaajien tyytyväisyyttä museon uuteen nimeen. Vastanneista 92.6 % piti nimivalintaa oikeana ja paremmin

⁸⁷. Esitys Jyväskylän konservointikekukseen perustamiseksi 1989, 1.

museon toimintaa kuvaavana.

Museon nykyisyys

Suomen liittyminen EU:hun helpotti kansainvälisten projektien hoitamista. Viimeisen kolmen vuoden aikana museon ollut mukana kolmessa EU-hankkeessa. Myös muu valtakunnallinen, paikallinen ja kansainvälinen yhteistyö on lisääntynyt merkittävästi vuosikymmenen puolivälin jälkeen. Verkottuminen onkin ollut ajan muotiana.

Museon laajennushanke on ollut vireillä koko 1990-luvun. Taloudellisen laman vuoksi hanke ei ole edennyt. Viime vuosien aikana on kuitenkin etsitty Jyväskylästä vaihtoehtoisia toimitiloja. Tällä hetkellä on arvioitavana neljäs vaihtoehto. Edelliset ovat kariutuneet liian korkeiden kustannusten ja museotoimintaan soveltumattomien tilojen vuoksi.

Alan käsitteistö on kokenut muutoksia Suomen käsityön museon 110-vuotisen historian aikana. Sen seurauksena museon nimikin on muuttunut useaan otteeseen: Käsityömu- seo, Käsiteollisuusmuseo, Valtion kotiteollisuusmuseo, Suomen kotiteollisuusmuseo, Suomen käsityön museo. Kuitenkin koko ajan on ollut kyse samasta asiasta, samasta erikoisalasta, joka perustuu käsityölliseen tai käsiteolliseen toimintaan.

Keisarillisen Senaatin päätöksellä 14.12.1888 päätettiin perustaa vuodesta 1890 alkaen Helsinkiin valtakunnallinen Käsityömu- seo nimenomaan välittämään tietoa ja esittele- mään uutuuksia - nykyaikaisia esineitä, malleja, työvälineitä, kirjoja - eikä yksinomaan säilyttämään kulttuuriperintöä ja "parhaimpia koti- ja ulkomaisia kotiteollisuustuotteita" tuleville sukupolville. Museo oli varsinkin vuosina 1908-1926 osa organisaatiota, jonka avulla pyrittiin parantamaan koko käsityöalan asemaa, edistämään tuotteiden myyntiä ja ennen kaikkea parantamaan tuotteiden esteettistä ja funktionaalista laatua. Malliko- koelman merkitys korostui historiallis-kansatieteellisen aineistoon verrattuna. Se oli suomalaisen käsityön edustuskokoelma. Nykyajan museotoimen näkökulmasta varsinainen museotoiminta voitiin itse asiassa aloittaa vasta Jyväskylässä vuonna 1982, kun museo sai ensimmäiset kokopäiväiset työntekijänsä. Varsinkin Suomen Taideteollisuusyhdistyksen virkamiehet, mutta myös kotiteollisuustarkastajat hoitivat aikoinaan museota sivutyönään. Tällä hetkellä Suomen käsityön museossa työskente- lee 13 vakinaista henkilöä.

Nykyään Suomen käsityön museo on käsityötä ja käsiteollisuutta ammattina, harrastuk- sena ja taiteena tallentava, tutkiva ja esittelevä museo - ihmisten ja tiedon kohtauspaik- ka. Museossa voi tutustua alan menneisyyteen ja ajankohtaisiin ilmiöihin. Museon tulevaisuus on täynnä mahdollisuuksia ja haasteita!

(tiivistelmä englanniksi)

MUSEO KÄSITYÖLLE

Suomen käsityön museon historiaa 110 vuoden ajalta

Suomen käsityön museolla on monivaiheinen ja mielenkiintoinen historia, joka liittyy läheisesti koko käsityöalan kehittämiseen ja aseman parantamiseen sekä tuotteiden myynnin lisäämiseen. Mallikokoelma oli näytteillä ajoittain laajastikin, mutta jatkuvat muutot, tilojen ahtaus ja pitkäaikaiset jaksot, jolloin esineet olivat varastoituna vaikeuttivat museon toimintaa. Ajoittain on yhteys taideteollisuuteen ollut hyvinkin läheinen, vaikka lähtökohtana on ollut koko museon olemassa olon ajan toiminta käsityön ja kotiteollisuuden hyväksi.

1880-luvulla alettiin selvittää kotiteollisuuden taloudellista ja sosiaalipoliittista tilannetta sekä tilastoimaan käsityöammattaja. Selvitystyön kanssa samanaikaisesti virisi keskustelu käsityötuotteiden laadun parantamisesta ja myynnin tehostamisesta. Yhtenä toimenpiteenä ehdotettiin museon eli mallikokoelman perustamista. Todennäköisesti ensimmäisen aloitteen käsityöläisille suunnatusta museosta teki arkkitehti Josef Stenbäck (kotiteollisuustarkastaja Lauri Mäkisen eno), Teollisuusharjoittajain kokouksessa Viipurissa vuonna 1884. Hänen ehdotuksensa esikuvana oli mm. Stuttgartissa käsityökoulun yhteydessä toiminut museo. Museohanketta kannatti ja siitä kirjoitti myös Teollisuushallituksen intendentti Lennart Gripenberg 25.9.1887 tutustuttuaan senaatin edustajana valtakunnalliseen Viipurin maanviljelysnäyttelyyn.

Joulukuun 14. päivänä 1888 oli kotiteollisuuden edistämistoimintaa koskeva asia senaatin lopullisessa käsittelyssä. Senaatti myönsi läänien talous- ja maanviljelys-seuroille määrärahoja mm. opettajien palkkaamista, kotiteollisuuskoulujen laajentamista, kudontatuotteiden myyntinedistämistä, käsityöläisten työvälaineiden hankkimista, käsityöläisten opintomatkoja ja käsityömallien hankkimista varten. Lisäksi määrättiin perustettavaksi vuodesta 1890 alkaen Helsinkiin Käsityö museo, jossa on malleja hyvistä käsityötuotteista eri puolilta Suomea. Museoon kuulu myös kokoelma ulkomaisia esineitä malleiksi suomalaisille esineille. Museo sijoitettiin Suomen Taideteollisuusyhdistyksen alaisuuteen Taideteollisuusmuseon yhteyteen.

Käsityö museon perustamista ja kokoelmien aikaansaamista ajoi innokkaasti myös perustamansa pedagogisen puutyökoulun johtaja ja puutyönopettaja Vera Hjelt (1857-1947) 1880-luvun lopussa. Myös häntä on pidetty Lauri Kuoppamäen isän ja enon lisäksi Käsityö museon perustamisen aloitteentekijänä, sillä hän osti ensimmäiset esineet (lukumäärältään 619) museota varten Pariisiin maailmannäyttelystä vuonna 1889. Kokoelmaan kuuluu mm. papier mâché -töitä, luu-, harjansidonta-, korinpunonta-, kirjansidonta-, tuohi-, puu-, nahka- ja metallitöitä. Ulkomaista kokoelmaa kartutettiin pääasiassa virkamiesten ulkomaan matkoilta senaatin myöntämällä määrärahoilla ostamalla esineillä. Chicagon maailmannäyttelystä 1893 ostettiin erilaisia puun- ja metallintyöstökoneita, Tukholmasta empire-huonekaluja, New Yorkista rottinkihuonekaluja ja Venäjältä nahkatyö. Ensimmäinen merkittävä kokoelma kotimaista kotiteollisuutta hankittiin Kuopion maineikkaasta kotiteollisuusnäyttelystä vuonna 1906.

Taideteollisuusyhdistyksen hoidossa ollut Käsityö museon kokoelma ei kuitenkaan 20 ensimmäisen vuoden aikana muodostunut sellaiseksi julkiseksi mallikokoelmaksi kuin museota perustettaessa siitä kaavailtiin. Esineitä hankittiin kokoelmaan sattumanvaraisesti ilman yhtenäistä linjaa. Varsinkin monimutkaisten koneiden ja laitteiden hankintaa kritisoitiin, sillä koneista ei ollut hyötyä kun kukaan ei osannut neuvoa niiden käyttöä. Mutta tärkein päämäärä saavutettiin: ulkomainen ja vähitellen myös kotimainen mallikokoelma oli saanut alkunsa.

Kotiteollisuuskomitea käsitteli vuosina 1906-1908 yksityiskohtaisesti Valtion kotiteollisuusmuseon tehtäviä ja merkitystä. Museo tuli jakaa historiallis-kansatieteelliseen osastoon ja mallikokoelmaan, joka koostuisi parhaista koti- ja ulkomaisista kotiteollisuustuotteista. Historiallis-kansatieteelliseen kokoelmaan hankittaisiin näytteitä kotimaisesta kotiteollisuudesta eri aikakausilta. Tarkoituksena oli saada tallennettua katoamassa olevia käsityöaloja. Esineet ehdotettiin asetettavan esille typologisiin sarjoihin ja niihin tuli liittää selittävät tekstit. Lisäksi näytteillä tuli olla työvälineitä, joilla esineet on tehty sekä raaka-aineita, valokuvia ja piirroksia. Mallikokoelman esineissä tuli lisäksi olla tiedot tuotteiden valmistajista ja heidän osoitteensa, jotta voitaisiin edistää kotiteollisuustuotteiden markkinointia. Museon yhteyteen perustettiin myös kirjasto. Museon esikuvina olivat Wienin Gewerbemuseumin kotiteollisuusosasto ja Pietarin keskuskotiteollisuusmuseo.

Komitea ehdotti, että museo siirretään Suomen Taideteollisuusyhdistyksen hallinnasta Valtion kotiteollisuustoimiston yhteyteen ja toimiston virkamiehet kartuttavat ja hoitavat museon kokoelmia. Näin tapahtuikin vuonna 1908 ja kotiteollisuustarkastaja Lauri Mäkisestä tuli museonjohtaja oman toimensa ohella.

Kun Mäkinen sai kokoelman hoidettavakseen kuului esinekokoelmiin 1072 esinettä, 16 konetta ja 119 työkalua. Kokoelmista vain muutamat esineet olivat esillä kotiteollisuustoimistossa Mäkisen työhuoneessa, loput oli pakattu laatikoihin. Intomielisenä kotiteollisuusmiehenä Lauri Mäkinen kuitenkin kartutti kokoelmia koko ajan sekä senaatin myöntämällä rahoilla että omilla varoillaan ja uskoi, että mallikokoelma pääsisi arvoisellaan tavalla näyttelyyn esille. Hän matkusti vuonna 1912 puoleksi-toista kuukaudeksi Keski- ja Etelä-Venäjälle tutkimaan alueiden kotiteollisuusoloja ja osti museon kokoelmiin n. 700-800 esinettä: talousastioita, tuohi- ja kirjontatöitä, tekstiilejä, vaatteita, painokankaita, pitsejä, koruja, metallitöitä, keramiikkaa ja leluja.

Kotimaassa ei kotiteollisuusmuseon esineille ollut näyttelytiloja, mutta Mäkinen lähetti niitä näyttelyihin ulkomaille. Museon mallikokoelma oli siis tavallaan suomalaisen käsityön edustuskokoelma. Esineitä oli mm. Berliinin matkailunäyttelyssä vuonna 1911 ja Pietarin kotiteollisuusnäyttelyssä vuonna 1913.

Yhtenä vuosien 1913-1914 tärkeimmistä kotiteollisuusalan tapahtumista pidettiin kauan kaivatun oman huoneiston saamista Valtion kotiteollisuusmuseolle, sillä kokoelmat olivat vaarassa tuhoutua kun ne oli varastoitu Taideteollisuusmuseon kosteisiin ja kylmiin ullakkotiloihin. Ensimmäinen kotiteollisuusmuseon näyttely avattiin huhtikuussa 1914 ja esillä oli n. 600 venäläistä ja n. 230 suomalaista esinettä sekä suomalais-ugrilaista ja skandinaavista kansantaidetta.

Suomi itsenäistyi vuonna 1917. Kotiteollisuustoimiston työmäärä lisääntyi ja Mäkinen valittiin eduskuntaan. Museon hoitaminen jäi pääasiassa toimiston kahden muun virkamiehen eli Anna Henrikssonin ja Frans Jokelan tehtäväksi. Lisäksi valtion hallinnossa tapahtui muutoksia, määrärahat vähenivät ja museo joutui muuttamaan pienemmän huoneistoon vuonna 1922. Esineitä pakattiin jälleen laatikoihin. Osa esineistä oli esillä näytteillä vuosina 1922-1926, jonka jälkeen kokoelmat pakattiin jälleen laatikoihin ja siirrettiin varastoon. Vain kotiteollisuustoimiston työhuoneisiin sijoitettiin joitakin esineitä esimerkiksi kotimaisesta kotiteollisuustuotannosta.

Taideteollisuusmuseon intendentti Arttu Brummer ja ylitarkastaja Lauri Kuoppamäki (vuoteen 1920 Mäkinen) suunnittelivat museoiden yhdistämistä, mutta kotiteollisuustar-

kastaja Anna Henriksson vastusti hanketta. Hän halusi pitää kotiteollisuusmuseon kokoelmat varastoituna ja yhtenä kokonaisuutena.

Kuoppamäen ehdotuksesta kotiteollisuusmuseo kuitenkin liitettiin Taideteollisuusmuseon yhteyteen. Näin museo siirtyi uudelleen Suomen Taideteollisuusyhdistyksen ja Taideteollisuusmuseon hallintaan, kuten se oli toiminut vuosina 1890-1908. Kaksoismuseo avattiin juhlallisesti 7.10.1928. Kuitenkin vain pieni osa kotiteollisuusmuseon kokoelmista oli esillä Taideteollisuusmuseossa, jossa pidettiin myös vuosittain pari kotiteollisuusnäyttelyä. Museoiden toiminta osoittautui kuitenkin tilojen ahtauden vuoksi hankalaksi ja 1930-luvun kotiteollisuusmuseon esineitä alettiin siirtää näyttelystä varastoon.

Useat muutot vaikeuttivat museon toimintaa ja esinekokoelmien säilymistä yhtenä kokonaisuutena. Esineitä todennäköisesti hävisi ja rikkoutui kun kokoelmia pakattiin, siirrettiin ja järjesteltiin jatkuvasti uudelleen. Tilojen ahtaus ja henkilökunnan puute olivat jatkuva ongelma ja este museotoiminnan kehittämiseksi.

Kotiteollisuusmuseon noin 4000 esinettä oli varastoituna eri puolilla Helsinkiä vuosina 1933-1969. Koska kokoelmien kohtalosta oltiin huolestuneita lainattiin mm. työvälineitä alan oppilaitoksiin 1930-luvulla, tekstiilejä siirrettiin Suomen kansallismuseoon huoltoa ja valokuvausta varten 1950-luvulla. Lisäksi vuonna 1961 diarioitiin ja luetteloiitiin kansallismuseon kokoelmiin yhteensä 479 Valtion kotiteollisuusmuseon ulkomaisen kokoelman esinettä, pääasiassa venäläistä kotiteollisuutta, mutta myös ruotsalaista ja norjalaista kotiteollisuutta.

Jyväskylässä heräsi kiinnostus Valtion kotiteollisuusmuseon kokoelmaa kohtaan. Keski-Suomen museo teki aloitteen kokoelman saamiseksi Jyväskylään näyttelyn järjestämistä varten. Näyttely oli esillä keväällä 1971 eli noin 45-vuoden tauon jälkeen oli kotiteollisuusmuseon esineitä yleisön nähtävillä.

1969 lähtien käytiin vilkasta keskustelua kokoelmien sijoittamispaikkakunnasta. Toisten mielestä kokoelmat piti sijoittaa alan oppilaitosten yhteyteen, toisten mielestä museo oli sopivampi paikka. Vuonna 1979 kokoelmat luovutettiin Keski-Suomen museon hoitoon. Samana vuonna opetusministeriö asetti työryhmän, jonka tehtävänä oli laatia suunnitelma museon toimintaperiaatteista ja toiminnan aloittamisesta Jyväskylässä. Valtion ja Jyväskylän kaupungin välinen sopimus Suomen kotiteollisuusmuseon toiminnasta allekirjoitettiin 23.2.1982.

Museolle peruskorjattiin käyttöön kaupungin vanhin kivrakennus. Se valmistui vuonna 1951 viljamakasiiniksi ja muutettiin 1910-luvulla kirjastoksi. Käytännössä museotoiminta käynnistyi kun museolla oli käytössään tilat ja sille palkattiin henkilökuntaa.

Suomen kotiteollisuusmuseota kehoitettiin keräämään esineitä, malleja, työvälineitä, materiaaleja sekä valokuva-aineistoa 1930-luvulta nykypäivään, koska kokoelmissa oli aukko tuolta ajalta. Lisäksi täydentäen tuli tallentaa sitä vanhempaa esineistöä. Museon näyttely- ja opetustoiminta määriteltiin palvelemaan erityisesti alan oppilaitoksia, yhdistyksiä ja tuotantoaloja mutta myös muita oppilaitoksia ja suurta yleisöä. Näyttelytoimintaan kuului sekä vaihtuvien näyttelyiden järjestäminen että museon ulkopuolelle suuntautuvat näyttelyt. Opetustoimintaan kuului oheis- ja lisämateriaalin tuottaminen kouluille, monistesarjojen kokoaminen, neuvontatyö ja mallien välitys.

Museon tehtäviin kuului myös alan tutkimustoiminta ja bibliografioiden laatiminen.

Kotiteollisuuden tuotesuunnittelun edistämistä pidettiin erittäin tärkeänä. Museon katsottiin edistävän tuotesuunnittelua erityisesti tarjoamalla virikkeitä sekä välittämällä tietoja ja neuvoja.

Yleisölle Suomen kotiteollisuusmuseo avattiin 10.6.1983. Perusnäyttelyn ja vaihtuvien näyttelyiden valmistumisen lisäksi museo aloitti työnäytösten ja luentojen järjestämisen. Tapahtumien tarkoituksena oli esitellä kotiteollisuustuotteita ja niiden valmistajia sekä malleja, materiaaleja ja työtapoja. Myös yhteistyö kotiteollisuusalan ja muidenkin oppilaitosten sekä alan järjestöjen kanssa alkoi vireästi. Vuoden 1986 lopussa hankittiin tietokoneet ja ohjelmat. Suomen kotiteollisuusmuseo oli Suomen ensimmäisten museoiden joukossa siirtämässä esinekokoelmiensa tietoja atk-muotoon.

Tilat kävivät ahtaaksi, mutta naapuritalosta saatiin lisää työtiloja. Museon toiminta oli 1980-luvun puolivälissä aktiivista ja ansiokasta. Se lunasti paikkansa erikoismuseoiden joukosta. Vuosikymmenen lopussa museon toiminnassa korostui sen tehtävä alan tiedonvälittäjänä. Vuonna 1990 perustettiin museolehtorin toimi. 1990-luvun alkupuolella museon kehittämistä alkoi varjostaa taloudellisen laman merkit. "Juustohöylä" on ollut vuosittain käytössä.

Museossa järjestettiin laaja kansallispukuja esittelevä näyttely vuonna 1990. Sen toteuttivat Suomen kotiteollisuusmuseo ja Suomen kansallispukuneuvosto. Näyttely sai suuren suosion ja siitä jäi elämään ajatus - kansallispuvut kiinnostavat. Heinäkuussa 1992 perustettiin Suomen kansallispukukeskus, joka toimii Suomen kotiteollisuusmuseo osastona. Keskuksen tehtävänä on näyttelyiden, yleisötilaisuuksien ja tietopalvelun avulla esitellä niin suomalaista kansallispukukulttuuria kuin muiden kansojenkin perinteistä pukeutumista.

Suomen kotiteollisuusmuseo sai valtakunnallisen erikoismuseon aseman 18.12.1992. Palvelutoiminnan kehittäminen, asiakaskeskeisyys ja laadullisten tulosmittareiden kehittäminen olivat asioita, joista alettiin keskustella museoissa 1990-luvulla. Vuosikymmenen puolivälissä Suomen kotiteollisuusmuseo ei nähnyt toimintaansa enää vain passiivisena säilyttämisenä, tutkimisena ja esille asettamisena, vaan myös aktiivisena vaikuttamisena ja tiedonjakamisena.

Museon yhteyteen liitettiin vuoden 1995 alusta Konservointikeskus, joka on erikoistunut tekstiilikonservointi ja konsultti- ja koulutuspalvelujen myyntiin.

Alan käsitteistö on kokenut muutoksia Suomen käsityön museon 110-vuotisen historian aikana. Sen seurauksena museon nimikin on muuttunut useaan otteeseen. Koko ajan on kuitenkin ollut kyse samasta asiasta, samasta erikoisalasta, joka perustuu käsityölliseen tai käsiteolliseen tuotantoon.

14.12.1888 tehtiin päätös, että vuodesta 1890 alkaen Helsinkiin perustetaan valtakunnallinen Käsityö museo nimenomaan välittämään tietoa ja esittelemään uutuuksia - nykyaikaisia esineitä, malleja, työvälineitä, kirjoja - eikä ainoastaan säilyttämään kulttuuriperintöä ja "parhaimpia koti- ja ulkomaisia kotiteollisuustuotteita" tuleville sukupolville. Museo oli varsinkin vuosina 1908-1926 osa organisaatiota, jonka avulla pyrittiin parantamaan koko käsityöalan asemaa, edistämään tuotteiden myyntiä ja ennen kaikkea parantamaan tuotteiden esteettistä ja funktionaalista laatua. Museon mallikokoelman merkitys korostui historiallis-kansatieteellisen aineistoon verrattuna. Nykyajan museotoimen näkökulmasta varsinainen museotoiminta voitiin itse asiassa aloittaa vasta Jyväskylässä vuonna 1982, kun museo sai ensimmäiset kokopäiväiset

työntekijänsä. Tällä hetkellä Suomen käsityön museossa työskentelee 13 vakinaista henkilöä.

Nykyään Suomen käsityön museo on käsityötä ja käsiteollisuutta ammattina, harrastuksena ja taiteena tallentava, tutkiva ja esittelevä museo - ihmisten ja tiedon kohtaustapa. Museossa voi tutustua alan menneisyyteen ja ajankohtaisiin ilmiöihin. Tulevaisuus on täynnä mahdollisuuksia ja haasteita.